

Emma Hakkarainen, Suvi Hartikainen, Veera Haverinen

PETTYMYKSEN TUNTEEN KÄSITTELY SATUJEN AVULLA PÄIVÄKODISSA

Opinnäytetyö
Sosionomi

2018

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijät	Tutkinto	Aika
Emma Hakkarainen, Suvi Hartikainen, Veera Haverinen	Sosionomi (AMK)	Maaliskuu 2018
Opinnäytetyön nimi		59 sivua 20 liitesivua
Pettymyksen tunteen käsittely satujen avulla		
Toimeksiantaja		
Päiväkoti Mikkelissä		
Ohjaaja		
Virve Jussila		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyössä luotiin tunnekasvatusmateriaali erääseen päiväkotiin Mikkelissä. Siinä otettiin selvää, kuinka pettymyksen tunnetta voidaan käsitellä satujen avulla lasten kanssa. Päiväkodin henkilökunnalle teetetty kysely tunnekasvatuksen harjoittamisesta päiväkodissa sekä heidän käyttämistään menetelmistä on opinnäytetyön laadullinen eli kvalitatiivinen osuus. Opinnäytetyön toiminnallinen kokonaisuus muodostuu satuvihkon luomisesta ja pitämistämme ohjaustuokioista lapsiryhmissä. Päiväkodin 5–6-vuotiaille lapsille toteutettiin kolme ohjaustuokiota, joissa hyödynnettiin tehtyä satuvihkoa. Satuvihko sisältää viisi erilaista satua pettymyksen tunteen käsittelystä sekä niihin liittyvät tehtävät. Ohjaustuokioiden aikana lapsiryhmän toimintaa ja tunnereaktioita havainnoitiin.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu varhaiskasvatuksesta, tunteista, pettymyksestä ja saduista. Teoreettisessa osuudessa avataan näitä käsitteitä ja opinnäytetyön lähtökohtia. Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelma 2017 painottaa tunnekasvatuksen tärkeyttä osana laadukasta varhaiskasvatusta. Tämän vuoksi opinnäytetyö on ajankohtainen ja teetetyn kyselyn tuloksiin perustuen vastaa päiväkodin tarpeisiin. Tunteiden hallinta ja niiden tunnistamisen opettelu on tärkeää lapsen tulevaisuutta ajatellen. Tunnekasvatuksessa tunnetaitoja voidaan opettaa esimerkiksi leikkien ja satujen avulla. Satujen kautta lapsi oppii käsittelemään tunteitaan ja sen vuoksi ne toimivat hyvänä materiaalina varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Teetetyn kyselyn pohjalta nousi tarve uudelle yhtenäiselle tunnekasvatusmenetelmälle. Kyselyn tuloksien mukaan päiväkodin henkilökunta toivoi lisää suunniteltua tunnekasvatusta aikuisten ja lasten kesken. Pettymyksen tunteen käsittely nähtiin tarpeellisena. Lopputuloksena oli, että satuvihko ja siihen liittyvät tehtävät voivat toimia päiväkodin tunnekasvatusmateriaalina silloin, kun kiinnitetään huomiota lapsiryhmän kokoon, motivoitiin sekä ajankäyttöön. Tulokset eivät ole yleistettävissä, vaan ne ovat vain yhteistyökumppanina toimineen päiväkodin lapsiryhmästä tehtyjä havaintoja. Näin ollen tulokset ovat suuntaa antavia. Opinnäytetyön pohjalta syntynyt satuvihko jää päiväkodille tunnekasvatusmateriaaliksi.</p>		
Asiasanat		
varhaiskasvatus, tunnekasvatus, pettymys, sadut		

Authors	Degree	Time
Emma Hakkarainen, Suvi Hartikainen, Veera Haverinen	Bachelor of Social sciences	March 2018
Thesis title Handling the emotions of disappointment with fairytales at a kindergarten		59 pages 20 pages of appendices
Commissioned by A kindergarten in Mikkeli		
Supervisor Virve Jussila		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this thesis was to create emotional education material for a kindergarten based in Mikkeli, and to find out if the emotions of disappointment could be handled with stories told to children. The qualitative research part concentrates on a survey for the employees of the kindergarten and methods for practising emotional education. The functional part of the thesis includes a storybook and lessons for the children. Three lessons were held for five- to six-years-old children making use of the storybook. The book includes five different stories about handling disappointments and exercises for exploring them. During the lessons, actions and emotional reactions of the children were analysed.</p> <p>The conceptual framework in the thesis consists of early childhood education, emotions, disappointment and fairy tales. The theoretical part discusses these concepts and the starting point of the thesis. The city of Mikkeli highlighted emotional education as an important factor in its plan for the early childhood education in 2017. Due to this reason, the thesis is topical, and the used survey fits the needs of the kindergarten. Understanding emotions and learning to control them are crucial factors for a child's future. Emotional skills can be practised with plays and stories. Especially fairytales help a child to learn about emotions, and thus, they are excellent material in the early childhood education.</p> <p>The survey triggered needs for a new unified method for the emotional education. The results of the survey showed interest for more profound planning of the education between kindergarten teachers and kindergarteners. Also, handling disappointments was seen essential. In conclusion, the storybook can be used in the emotional education when taking into consideration group sizes, motivation and the use of time. The results cannot be generalized because only one kindergarten was used in the research. Therefore, the results are more for giving directions. The storybook of the thesis was given to the kindergarten as teaching material for emotional education.</p>		
<p>Keywords</p> <p>early childhood education, emotional education, disappointment, stories</p>		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	VARHAISKASVATUS.....	7
2.1	Tunnekasvatus	9
3	TUNTEET JA PETTYMYS.....	11
3.1	Tunne-elämän kehitys varhaislapsuudessa.....	11
3.2	Tunteet	13
3.3	Haastavien tunteiden käsittely	14
3.3.1	Pettymys	15
4	SADUT	16
4.1	Satujen käyttö varhaiskasvatuksessa.....	16
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	17
5.1	Tiedonkeruu.....	18
5.2	Havainnointi.....	19
5.3	Kysely.....	19
5.4	Aineiston analyysi.....	20
5.5	Satuvihko.....	21
5.6	Ohjaukset	22
5.6.1	Jussi Pupujussin kiukkupäivä-ohjaus.....	25
5.6.2	Juoksukilpailut-ohjaus.....	26
5.6.3	Hilda Hiiren hyppyharjoitus-ohjaus	26
6	TULOKSET.....	27
6.1	Tunnekasvatus päiväkodissa kyselyyn pohjautuen	28
6.2	Satuvihkon käyttö tunteiden käsittelyssä	30
7	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET.....	37
	LIITTEET	

Liite 2. Kysely päiväkodin henkilökunnalle

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheeksi valittiin tunteiden käsittely satujen avulla. Sadut ovat merkittävässä osassa päiväkotien arjessa ja halusimme lähteä selvittämään niiden asemaa tunteiden käsittelyn välineenä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsia autetaan ilmaisemaan tunteitaan ja itesääätelyä. Lasten kanssa opetellaan nimeämään tunteita sekä havaitsemaan ja tiedostamaan niitä, jolloin lasten tunnetaidot vahvistuvat. (Opetushallitus 2016, 23.) Tunnetaitojen tärkeyttä korostetaan myös Mikkelin uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Tunnetaitojen vahvistamiseksi Mikkelin varhaiskasvatussyksiköissä käytetään tunnetaitomateriaalia. (Kasvatus ja opetuslautakunta 2017, 21.) Näin ollen opinnäytetyömme oli ajankohtainen ja uuden varhaiskasvatussuunnitelman mukainen. Työssämme otamme selvää, kuinka päiväkodissa käsitellään tunteita, miten satuja voidaan hyödyntää lasten tunteiden käsittelyssä sekä miten pettymystä voidaan käsitellä lasten kanssa.

Työelämäkontaktinamme toimi eräs päiväkotiki Mikkelin alueella. Teimme heille toiminnallisen opinnäytetyön, jota he voivat jatkossa hyödyntää tunteiden käsittely materiaalina. Konkreettinen tuotos oli satuvihko ja niihin liittyvät tehtävät. Näistä koostui toimintakokonaisuus, joita ohjasimme päiväkodin 5–6-vuotiaille lapsille. Ryhmä koostui tämän ikäisistä lapsista, koska se oli päiväkodille so-piva ratkaisu. Myös työelämäkontakti korosti tunnetaitojen käsittelyn ajankoh-taisuutta (Kasvatus ja opetuslautakunta 2017, 21). Teimme toiminnallisen opinnäytetyön päiväkodin tarpeiden perusteella, mutta olimme jo aiemmin päättäneet tehdä tunnekasvatukseen liittyvän opinnäytetyön. Rajasimme ai-heen pettymyksen käsittelyyn ja siihen liittyviin tuntemuksiin teettämämme ky-selyn pohjalta. Päiväkodissa on harjoitettu tunnekasvatusta aiemminkin, mutta heillä ei ole mitään tiettyä tunnekasvatusmateriaalia tai opetusohjelmaa, jonka mukaan he käsitelisivät tunteita lasten kanssa. Työstämme he saavat tunne-kasvatukseen materiaalin, jota he voivat jatkossa käyttää tunteiden käsitte-lyssä ja lisäksi kehittää sitä mahdollisesti eteenpäin.

Teimme opinnäytetyömme päiväkotiin, koska suoritamme lastentarhanopetta-jan kelpoisuuden sosionomiopinnoissamme. Saimme opinnäytetyömme teke-misestä uutta kokemusta lapsiryhmien ohjauksista, erityisesti tunteiden käsit-

telyn merkeissä. Tunnekasvatus on tärkeässä osassa varhaiskasvatusta, joten opinnäytetyöstämme tulee varmasti olemaan hyötyä meille tulevaisuudessa.

Opinnäytetyömme teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään tunteita, satuja, pettymystä ja varhaiskasvatusta. Kaikki nämä käsitteet linkittyvät toisiinsa ja olivat olennaisia työmme ja tutkimuksemme kannalta. Opinnäytetyömme toisessa luvussa perehdymme varhaiskasvatuksessa käytettävään tunnekasvatukseen sekä tunteiden käsittelyyn. Kyseisessä luvussa tuomme esille myös tutkimamme päiväkodin tapoja käsitellä tunteita arjessa. Kolmannessa luvussa käsittelemme lapsen tunne-elämän kehitystä ja tunteita sekä sitä, miten pettymyksen tunnetta voidaan ja tulisi käsitellä lapsen kanssa.

Neljännessä luvussa tarkastelemme, kuinka satuja voidaan hyödyntää lasten tunteiden käsittelyssä. Avaamme myös kyseisessä luvussa, millaisia piirteitä perinteinen satu sisältää. Viidennessä luvussa kerromme opinnäytetyön toteutuksesta. Tässä luvussa avaamme sitä, kuinka keräsimme tietoa työhön liittyen sekä kerromme satuvihkon luomisprosessista. Kyseisessä luvussa perustelemme myös teorian valossa, kuinka lähdimme suunnittelemaan ja toteuttamaan omaa satuvihkoamme. Lisäksi kuvaamme tekemiämme ohjauksien sisältöä ja kulkua. Tuloksissa avaamme prosessin aikana tekemiämme havaintoja ja pohdimme niiden merkitystä työn kannalta. Suurin osa tutkimusmateriaalista saatiin toiminnallisista osuuksista eli ohjauskerroilta. Kyseisessä luvussa tuomme esille havaitsemiamme haasteita ja kehitysmahdollisuuksia. Lopuksi pohdimme opinnäytetyömme tuloksia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Pohdintaosuudessa teemme yhteenvedon projektin aikana esiin tulleista ajatuksista, havainnoista, tuloksista sekä omasta oppimisestamme. Kerromme mikä meni mielestämme hyvin, ja mitä olisimme voineet tehdä toisin.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäisen lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen sekä hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa korostuu varsinkin pedagogiikka (Opetushallitus 2018). Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta päiväko-

dissa, perhepäivähoidossa tai leikki- ja kerhotoimintana (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018). Lapsen vanhemmat päättävät osallistuuko heidän lapsensa varhaiskasvatukseen. Esiopetus on toiminnallisesti varhaiskasvatusta, mihin osallistuminen tuli velvoittavaksi vuonna 2015. (Opetushallitus 2018.) Kunnan tulee huolehtia varhaiskasvatuksen saatavuudesta lasten ja perheiden tarpeiden mukaisesti (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018).

Varhaiskasvatuslain mukaan (580/2015) varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen tasapainoisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä hyvinvoinnin edistäminen (Varhaiskasvatuslaki 2a § 580/2015). Lisäksi tavoitteena on varmistaa turvallinen, terveellinen ja oppimista edistävä varhaiskasvatusympäristö (Opetushallitus 2016, 15). Kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus saada varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa omassa kunnassaan. Jos lapsen vanhemmat tai muut huoltajat työskentelevät taikka opiskelevat kokoaikaisesti, on lapsella oikeus tällöin kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Opetushallitus toimii varhaiskasvatuksen asiantuntijavirastona. Se asettaa ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden avulla laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. (Opetushallitus 2018.) Jokaiselle lapselle, joka osallistuu varhaiskasvatukseen, laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatii päiväkodin henkilökunta yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Suunnitelmaa laadittaessa on otettava huomioon lapsen mielipide ja toiveet hänen ikätasonsa ja kehityksensä mukaisesti (Varhaiskasvatuslaki 7a §). Näin ollen varhaiskasvatuksen eli päivähoidon on tuettava ja edistettävä lapsen yksilöllistä ja ikätason mukaista sosiaalista, psyykkistä, fyysistä ja moraalista sekä tunteiden kehitystä.

Nykyisin varhaiskasvatus on entistä enemmän lapsilähtöistä kuin aiemmin se oli vahvasti aikuiskeskeistä. Varhaiskasvatus, joka lähtee lapsesta ja hänen toimintaympäristöstään tarkastelee lasta oppijana, toimijana, oman elämänsä rakentajana sekä sitä, miten aikuiset reagoivat lapseen. (Hujala ym. 2007, 22–23.) Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja olla osallisena omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kannustaa lasta oma-

aloitteisuuteen sekä tukea lasten kehittyviä vaikuttamisen ja osallistumisen taitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24.)

Varhaiskasvatus ja tunnekasvatus linkittyvät päivähoidossa merkittävästi toisiinsa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan esiin lasten itäsesäätelyn ja tunnetaitojen tukeminen. Kun lasten kanssa opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita, kehittyvät ja vahvistuvat lasten tunnetaidot. Lapsella on oikeus käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä opetella ja kokeilla uusia asioita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19, 23.) Koska lapsi ei osaa sanoittaa kaikkia tunteitaan vielä varhaiskasvatusiässä, oppii hän tunnetaitoja kokemalla, elämällä ja sisäistämällä mallia aikuisilta ja ikätovereiltaan. Näin ollen meidän tulee opettaa tunnetaitoja varhaiskasvatuksessa lapsille pitkäjänteisesti ja nähdä niiden oppiminen tavoittelun arvoisena taitona. Uusi varhaiskasvatussuunnitelma osoittaa tähän jo hyvät raamit, sillä tunne- ja elämäntaitojen vahvistaminen on muodostunut yhdeksi esiopetuksen tehtäväksi. Tunne- ja elämäntaitojen tukemisen toteutuminen konkreettisesti, on meistä kaikista lapsen kanssa toimivasta itsestämme kiinni. (Jääskinen 2017, 5–6.)

2.1 Tunnekasvatus

Kaikki tunteet ovat ihmisellä sisäänrakennettuina syntyestä lähtien ja tunnetaitojen oppimisen perusta on varhaislapsuudessa. Aikuisen läsnäolo on tärkeä, koska tunteiden esiin saamiseksi lapsi tarvitsee tukea, opettelua sekä esimerkkejä. Tunteiden tunnistaminen ja hallinnan opettelu on hyvin tärkeää lapsen tulevaa elämää ajatellen; tärkeämpää jopa kuin tiedollinen oppiminen. Tiedollinen oppiminen ja tiedon hankkiminen edellyttää toimivaa tunnepohjaa. Tunnetaitoja voidaan opetella käyttäen apuna leikkiä ja satuja, koska niissä pääsee tuomaan esille omia tunteita. (Isokorpi 2004, 127.) Tunnetaitojen opettamisen vastuu on lapsen vanhempien lisäksi varhaiskasvatuksen henkilökunnalla. Henkilökunnalla tulee olla aikaa olla läsnä lapsen tarpeille arjessa, jotta lapsi oppisi käsittelemään tunteitaan. Vuorovaikutukselle, kypsymiselle ja kehitymiselle tulee antaa aikaa. (Isokorpi 2004, 127.)

Varhaiskasvattajan oma minäkuva heijastuu lapselle heidän ollessa vastavuoruisessa vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvattajan tulee tutustua itseensä ja siihen millaisena hän kokee itsensä. Lähtökohtana on omien tunteiden hyväksyminen, kun lapsi opettelee hyväksymään muiden ihmisten tunteita. (Isokorpi 2004, 134.) Lapsi samaistuu aikuisen tunnemalleihin seuratessaan, kuinka aikuinen käsittelee ja ilmaisee omia tunteitaan (Isokorpi 2004, 129).

Tunnetaitoja käytetään päivittäin tietoisesti ja tiedostamatta. Ne ohjaavat ajatuksiamme, päätöksiämme, ja tekojamme sekä ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme. Ihminen tuntee voivansa paremmin, kun hän kykenee kokemaan, vastaanottamaan ja näyttämään erilaisia tunteita. Tunnetaitojen hallinnassa on olennaista elää hetkessä, varsinkin lapsen kohdalla hetkeen tulee pysähtyä ja osoittaa huomionsa lapselle. Lapselle tunteenpurkauksien hallitseminen on vaikeampaa kuin aikuisille, koska lapset kokevat erilaisia tunteita paljon hallitsemattomammin kuin aikuiset. (Peltonen 2000, 13, 16.)

Vastasyntyneen ensimmäinen tunnetaito, jonka hän oppii, on kiintymyksen tarve. Se on samalla myös tärkein tunnetaito, koska siinä on kyseessä lapsen sisäisen turvallisuudentunteen syntyminen. Lapsen tulee kiintyä turvalliseen aikuiseen ja hän tarvitsee aikuisen kiintymystä. Keskeisessä asemassa kiintymyssuhteen syntymiselle on pitkät ja läheiset ihmissuhteet ja myönteinen ilmapiiri. Varhaiset kiintymyssuhteet vaikuttavat lapsen tulevaan elämään ja hän hakee samankaltaisia kiintymyssuhteita jatkossa. (Isokorpi 2004, 132.)

Vastavuoraisuus ja reagointi ovat tärkeitä tunnetaitojen opettelussa. Lapsi pyrkii saamaan sisällään olevat tunteet järjestykseen ja tunnistettavaan muotoon. Aikuisen rooli tuntemusten sanoittajana on tärkeää, koska silloin lapsi tiedostaa, ettei ole tunteensa kanssa yksin. Harjoittelemalla tunteiden tunnistamista lapsi oppii havaitsemaan samoja tuntemuksia ympäristöstään. (Kullberg-Pii-lola 2000, 20.) Lisäksi on tärkeää harjoitella lukemaan tunneviestejä, sanattomia signaaleja, joita jokainen meistä viestii katseiden, eleiden, äänenpainojen ja ilmeiden avulla toisille (Laakso 2009, 126).

3 TUNTEET JA PETTYMYS

Tunteet vaikuttavat ihmiskehossa monella tavalla; ne liikuttavat, koskettavat, sykähdyttävät ja raivostuttavat. Useimmiten tunteet myös pelottavat. Joskus tunteita on vaikea tunnistaa, niihin oikeanlainen suhtautuminen voi olla vaativaa ja näin ollen herkästi joko yli- tai alireagoidaan niihin. Erilaiset kokemukset herättävät tunteita, jolloin ne ovat myös tärkeä osa kokemuksissa. Tunteita syntyy jatkuvasti, joten emme voi olla kaikista tunteista tietoisia. Jokainen tunne vaikuttaa meihin kuitenkin monella tavalla, vaikka emme olisi niistä tietoisia. (Jääskinen 2017, 11.)

3.1 Tunne-elämän kehitys varhaislapsuudessa

Kuten muukin kehitys, lapsen emotionaalinen kehitys etenee yksilöllisesti. Emotionaaliseen kehitykseen liittyy läheisesti empatiakyvyn kehittyminen, ja molemmat kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (Kerola ym. 2007, Koivusen & Lehtisen 2015, 143 mukaan) Emotionaalisen kasvun aikataulu on vuorovaikutuksessa siihen liittyvien kehityksien kanssa, erityisesti kognitioiden ja toisaalta aivojen sekä biologisen kypsymisen kanssa (Goleman 1996, 274). Lapsen tunnekehitys alkaa jo raskausaikana (Kalland 2007, 62). Vauva reagoi aikuisen tavoin esimerkiksi miellyttävään kosketukseen tai kiipuun. Tunteet ovat lapsen ensimmäinen kieli, ja näkyvät pienen lapsen kehossa, äänessä ja ilmeissä. Vastasyntynyt ei tiedosta tunteitaan, ja hän ei myöskään pysty säätelemään tunnereaktioitaan. (Huttu 2017, 36.)

Myötäelämisen tunne, eli empatia, alkaa kehittyä jo lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana (Kinnunen 2003, 108). Empatiakyky kehittyy vauvan ja vanhempien välisestä tunneyhteydestä ja varhaisesta vuorovaikutuksesta, ja empatiakyky luo perustan myös kaikelle ihmisten väliselle yhteenkuuluvuudelle (Huttu 2017, 37). Vauva-iässä tärkeimpiä tekijöitä tunnetaitojen kehittymisen kannalta ovat hellyys ja hoiva, sopivat virikkeet, sosiaalinen vuorovaikutus sekä perustarpeisiin vastaaminen nopeasti. Vauvan kiukunpuuskista ja ilmoituksista ei pidä rangaista, vaan hän tarvitsee rauhoittelua ja tyyntyttämistä sekä turvaa ja hyväksyntää. (Suomen mielenterveysseura 2018b.) Lapsi siirtää 3–6 kuukauden iässä tarkkaavaisuutensa kielteisiä tunteita herättävästä kohteesta sellaiseen kohteeseen, joka tuottaa miellyttäviä tunteita (Kokkonen 2010, 83).

Ensisijainen selviytymiskeino uhkaavassa tai pelottavassa tilanteessa lapsella on turvalliseen ihmiseen, kuten vanhempaan tai muuhun läheiseen huoltajaan, kiinnittyminen läsnäolon, sylin ja kosketuksen avulla. Jos tätä turvaa ei jostain syystä lapsella ole, joutuu hän selviämään tilanteesta yksin. Tällaisista tilanteista lapsen tunnekehoyhteys voi saada jo ensimmäisiä katkoksia sekä vaurioita. (Jääskinen 2017, 95.)

Leikki-ikäisellä tunnekirjo on jo kehittynyt laajaksi, koska lapsen minäkäsityksen myötä lapsi ymmärtää erillisyyden äidistään 2,5–3 vuoden iässä. Tässä iässä lapsi ilmaisee tunteitaan moniulotteisemmin kehon ja sanojen avulla. Tunteet ilmaistaan leikin, peuhaamisen ja mielikuvituksen avulla, ja ne auttavat tunteiden käsittelyssä. Tässä iässä lapsi käyttää myös enemmän toiminnallisia kuin mielen sisäisiä säätelykeinoja tunteilleen. (Jääskinen 2017, 75.)

Ensimmäiset moraaliset tunteet, kuten nolostuminen, myötätunto ja kateus, syntyvät 18 kuukauden iän jälkeen. Syyllisyyden, häpeän ja ylpeyden tunteita lapsi alkaa tuntea 2-vuotiaana, jolloin lapsi pyrkii myös vaikuttamaan toisten tunteisiin esimerkiksi lohduttamalla, mutta myös kiusaamalla. Lapselle alkaa 3-vuotiaana kehittyä kyky kuvitella, miltä toisesta tuntuu. (Kerola ym. 2007, Koivusen & Lehtisen 2015, 146 mukaan.) Jo pienikin lapsi siis ymmärtää, jos häntä tai jotain toista lasta kohdellaan väärin (Kalland 2007, 68). Päiväkotikäinen osaa siis soveltaa teeskentelyn taitoa leikkiin tai toisten kiusaamiseen. Tämän ikäinen lapsi on myös käytännön perusteella tietoinen siitä, että valheellisilla kasvonilmeillä voi antaa harhaan johtavan käsityksen omista tunteista. Vuorovaikutus toisten kanssa avartaa lapsen arviointia sekä tietoisuutta hänen omista tunteistaan. Lapsi on myös kiinnostunut toisten tunteista sekä niiden syistä. (Kokkonen 2010, 83.)

Kieli kehittyy nopeasti 2–3 vuoden iässä, jolloin myös tunteita koskeva sanasto kehittyy. Kun lapset oppivat puhumaan ja ymmärtämään kieltä, he kykenevät myös käsittelemään kielellisesti omia sekä toisten tunteita. 3-vuotias lapsi kykenee jo päättelemään ja kuvailemaan, millaisia reaktioita tunteet herättävät toisissa ihmisissä. Kun tämän ikäiselle luetaan tarina, jossa päähenkilö epäonnistuu tai onnistuu tavoitteessaan, kykenee lapsi päättelemään, että onnistuminen tuottaa myönteisiä tunteita ja epäonnistuminen päinvastoin kielteisiä tunteita. (Nummenmaa 2010, 174.)

Lapsi osaa piilottaa tunteitaan 4-vuotiaana, ja 5-vuotias osaa jo nimetä ja tunnistaa omia tunteitaan, kuten surun, vihan sekä ilon. (Kerola ym. 2007, Koivusen & Lehtisen 2015, 146 mukaan.) Vihansäätelyssä on apuna syyllisyyden ja häpeän tunteet. 4-vuotias lapsi ymmärtää tunteiden subjektiivisuuden. (Kokkonen 2010, 83.) Tunteiden säätelytaitojen sanotaan näkyvän kehityksessä 5–7 vuoden iässä. Esikouluikää voidaan verrata esimurrosikään, jolloin tunteet vievät voimakkaasti, koska niiden säätelyä ja sietämistä vasta opetellaan. Seitsemän vuoden iässä alkaa todellinen tunnetaitojen opettelu koulumaailmaan siirryttäessä. Tällöin korostuvat sosiaaliset taidot ja tämän kautta tunnetaidot entisestään. (Jääskinen 2017, 75.) Tässä iässä lapsi osaa käyttää enenevässä määrin sosiaalisia taitoja omien ja toisten tunteiden yhteydessä. Lisäksi lapsi alkaa ymmärtää yhteisiä, kirjoittamattomia sääntöjä, joiden mukaan ”tulee” tuntee tietyissä tilanteissa. Myös empaattinen reagointi yleistyy. (Kokkonen 2010, 84.)

3.2 Tunteet

Perustunteita eli emootioita ovat ilo, viha, suru, pelko ja häpeä. Tunteiden tehtävänä on esimerkiksi auttaa ihmistä toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla, ja auttaa sopeutumaan ympäristöömme. Tunteet ovat siis elintärkeitä olemassaolomme kannalta. (Laakso 2009, 125.) Kaikki aistitut asiat synnyttävät tunteita, eli tunne on reaktio ihmisen kokemuksiin (Kinnunen 2003, 108). Tunteet voidaan jakaa primaarisiin, sekundaarisiin ja instrumentaalisiin tunteisiin. Primaaritunteita ovat ihmisen ydintunteet, ja ne tulevat ja menevät nopeasti. Sekundaaritunteet ovat usein ihmisen puolustusreaktio ajatuksiin tai primaaritunteisiin. Ne voivat hankaloittaa todellisista tunteista kiinni saamista, jonka vuoksi ne ovat myös haastavia. Jos ihminen ei tunnista omia, todellisia tunteitaan, ne voivat kääntyä helposti toisiksi. Esimerkiksi raivoissaan oleva lapsi saattaa oikeasti tuntee häpeää tai ahdistusta. Instrumentaaliset tunteet taas vaikeuttavat aitojen tunteiden tunnistamista. Ihmiset ilmaisevat instrumentaalisia tunteita, koska ovat huomanneet muiden ihmisten reagoivan niihin heidän toivomallaan tavalla. Tästä esimerkkinä lapsi, joka reagoi pettymyksiin kiukuttelemalla, jotta aikuinen toteuttaisi lapsen toiveet mahdollisimman nopeasti. Kun lapsi on tottunut toimimaan tällä tavalla, hän voi kyynelehtiä huomion saamiseksi, vaikka ei todellisuudessa tuntisikaan itseään surulliseksi. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77-79.)

Jääskinen (2017, 12) toteaa, että tunteet tuntuvat aistimuksina kehossamme, kuuluvat ajatuksina mielessämme ja näkyvät ulospäin kehonkielessämme, kasvoillamme, äänenpainostamme ja käyttäytymisestämme. Kaikilla on olemassa syntyjään tunnekokemusten perusta, sillä se on kehollinen. Ensisijaisesti tunteisiin reagoidaan kehon tuntemuksina ja fysiologisina muutoksina. Tunteiden sanallistamista, näyttämistä sekä niiden säätelyä jokainen taas harjoittelee läpi elämän.

3.3 Haastavien tunteiden käsittely

Yleensä tunteet jaetaan myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin. Lasten kanssa tulee käsitellä myös kielteisiä tunteita, ja ohjata siihen, miten kielteisten tunteiden kanssa tullaan toimeen. Lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen kehittymistä tuetaan auttamalla, ohjaamalla ja opettamalla lasta tunnistamaan sekä ilmaisemaan omia tunteitaan. Keskustelun, lohdutuksen ja ymmärtämisen avulla lasta autetaan selviytymään voimakkaidenkin tunteiden kanssa. (Riski-olosuhdetyöryhmä 2007, Koivusen & Lehtisen 2015, 143 mukaan.)

Ihmisen toimintaa siis ohjaavat ajattelu sekä tunteet. Haasteena kasvattajilla voi olla auttaa lasta silloin, kun lapsen kokemat tunteet ovat hyvin voimakkaita. (Kanninen & Sigfrids 2012, 75.) Tulee kuitenkin muistaa, että kaikki lapsen tunteet tulee hyväksyä eikä niitä pidä yrittää välttää (Kanninen & Sigfrids 2012, 84). Mikäli lapsen haastavat tunteet sivuutetaan, lapsi kokee, ettei hänen tunteilleen ollut tilaa tai tunteet ovat olleet muiden mielestä epäasiallisia kokea tai ilmaista, alkaa lapsi jo varhaisina kasvuvuosina torjua tunteitaan. Näin ollen pieni lapsi on vaarassa etäännyä omista todellisista tunteistaan ja tarpeistaan, jos hän ei tule ymmärrettävällä tavalla nähdyksi ja vastaanotetuksi. Tämän myötä lapsi saattaa alkaa välttää tunnetarpeitaan olettaen niiden olevan sopimattomia ja sulkee ne irralliseksi osaksi itsessään. (Laakso 2009, 133-134.)

Lapsi voi kokea paha mieltä monenlaisista asioista, kuten toisen ilkeydestä, rikkoontuneesta lelusta ja epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Lapsen tulee oppia tunnistamaan paha mieli ja kertoa siitä aikuiselle. Kun lapsi oppii jakamaan kielteisiä tunteitaan avoimesti, se auttaa myös tunteen perimmäisen syyn selvittämisessä. Syyn löytäminen auttaa lasta ymmärtämään itseään ja

tunteitaan. Esimerkiksi pettyneen ja surullisen lapsen kanssa voidaan pohtia yhdessä, mikä tämän tunnereaktion aiheutti. (Kullberg-Piilola 2000, 117–119.)

3.3.1 Pettymys

Pettymys on menetyksistä tai takaiskuista johtuva hankala ja haastava tunne. Pettymysten käsittelyä ja niiden sietokykyä tulee kehittää jo lapsesta lähtien. Tämä helpottaa ristiriitatilanteista selviämistä ja sietokyvyn kasvattaminen on tärkeä taito niin lapsille kuin aikuisillekin. (Suomen mielenterveysseura 2018a.) Lapsen pettymyksen tunnetta ei pidä vähätellä, vaan sen sijaan tulee eläytyä lapsen tunteeseen ja olla myötätuntoinen. Aikuisen näyttämä malli epäonnistumisen ja pettymyksen tunteista vaikuttaa myös lapsen suhtautumiseen näissä tilanteissa. (Rantala 2011.) Pettymystilanteissa lapsen kanssa tulisi toimia siten, että hän omaksuisi kompromissi- ja vaihtoehtotaitoja omaan käytökseensä (Svartsjö & Hellsten 2004, 25). Olennaista on opettaa lapselle, että hän saa pettyä ja hänestä saa tuntua pahalle, mutta pahaa tunnetta on opittava hallitsemaan. Emme voi muuttaa fyysistä tunnetta, mutta voimme opetella muuttamaan tapaa jolla prosessoimme tunnetta. (Junttila 2015.)

Pienillä lapsilla ei ole vielä tunnesanastoa, joten he ovat ympärillään olevien kasvattajiensa armoilla tunnesäätelyyn liittyvissä asioissa. Pienen lapsen voi olla helpompaa tavoittaa tunnekokemustaan kehollisen kuvauksen avulla esimerkiksi silloin, kun uudelle tuntemukselle ei vielä löydy sanoja. Lapsi voi osata kuvata esimerkiksi kiukkua puristuksena rinnassa tai kivistyksenä vatsassa, vaikka sanoja tunteen nimeämiseen itsenäisesti ei vielä löydykään. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77.) Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta tunnistamaan sekä nimeämään tunteitaan, kuin kertoa lapselle, mikä tunne hänellä pitäisi olla. Tutkimusten mukaan tunteiden nimeämisellä on rauhoittava vaikutus aivotoimintoihin, eli tunteiden nimeäminen helpottaa lasta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 85.)

Lapsi kohdistaa useimmiten raivon ja pettymyksen tunteet vanhempiin. Vanhemmalla saattaa olla taipumus säästää lasta pettymyksiltä, jolloin lapsi ei opi sietämään pettymyksiä ja tämän myötä lapsi reagoi voimakkaasti pieniinkin asioihin sekä voi tuntea tällöin avuttomuutta. Pettymyksiä ei tule järjestää asi-

oikseen, eikä lasta ole aiheellista suojella pettymyksiltä, sillä ne ovat osa elämää. Vain pettymyksiä kohtaamalla ja käsittelemällä, lapsi oppii tulemaan toimeen niiden kanssa. (Svartsjö & Hellsten 2004, 25.)

4 SADUT

Saduille on ominaista kuvitteellisuus. Satu voi olla yksittäinen tarina tai useasta tarinasta koostuva kokonaisuus. Yleistä saduille on kuitenkin se, että niistä on löydettävissä selkeä alku, jossa on tarinan lähtötilanne tai ongelma. Keskellä satua voi tapahtua jotakin yllättävää ja odottamatonta, joka vaikuttaa sadun päättymiseen. (Orvasto & Levola 2010, 8.) Entisaikoina sadut huvittivat kaiken ikäisiä, mutta nykyisin sadut ovat tarkoitettu lähinnä lapsille. Sadut perustuvat mielikuvitukseen, kansanuskomuksiin ja myytteihin, joille ei ole asetettu rajoituksia aikaan, paikkaan tai todellisuuteen liittyen. (Ylönen 2000, 9.)

4.1 Satujen käyttö varhaiskasvatuksessa

Sadut ovat tärkeässä osassa lapsen kielen kehityksessä ja maailmankuvan syntymisessä varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19). Sadut ovat lasten ajatusmaailmalle tärkeitä, sillä ne tukevat lapsen kehitystä paremmin kuin visuaalinen viihde (Sinkkonen 2008, 257). Sadut antavat mahdollisuuden irtautua todellisuudesta, missä lapsi elää itse mukana. Sadut sisältävät yleensä jonkin eettisen ongelman, johon etsitään vastausta. Niiden avulla voidaan herättää lapsen empatiataidot ja kyvyn asettaa itsensä toisen asemaan. Lapset saadaan pohtimaan, kyseenalaistamaan ja tekemään valintoja, jolloin lapset pääsevät harjoittelemaan mielipiteiden perustelemista. (Orvasto & Levola 2010, 8.)

Olenneisinta sadussa ei ole niinkään juoni vaan tärkeämpää on sen välittämä tunne-elämys. Sadun kuuntelemista voidaan verrata parhaimmillaan eräänlaiseen tunteiden harjaannuttamiskouluun. Sadut sisältävät lapsen tunne-elämän kehittymiseen johtavaa mielikuvitusta, sillä ne auttavat kasvattamaan tai elollistamaan lapsen kokemuksia. (Ojanen ym. 1980, 13, 19.) Satujen kautta lapset huomaavat myös, että ystävällistä ja toiset huomioon ottavaa käyttäytymistä arvostetaan ja tönkyä sekä ilkeämielistä ajattelua paheksutaan ja niistä rangaistaan (Ylönen 2000, 28).

Lapsi tarvitsee sisäiseen kypsymiseensä sadun tuottamaa ainesta mielikuvi- tukselleen. Elävä ja monipuolinen mielikuvi- tus on korvaamattomana edellytyk- senä kyvyille luovaan ajatteluun aikuisena. Kun lapsi osaa käyttää mielikivi- tustaan monipuolisesti, kykenee hän myös aikuisena itsenäisiin ja omaperäi- siin ongelmanratkaisuihin. (Jantunen ym. 1996, 131.) Kuunnellessaan satua lapsi voi kuvitella henkilöt, tapahtumat ja alkaa luoda niistä mielessään oman ajatuksensa ja maailman. Sadun kautta lapsi oppii myös käsittelemään erilai- sia tunteita, joita sadussa ilmenee, kuten pienuuden, pelon ja helpotuksen tun- teita. Voimakkaita tunteita käsitellään sadussa lapselle sellaisella tavalla, joka antaa uskoa niistä selviytymiseen. (Sinkkonen 2008, 257.)

Saduilla on myönteinen vaikutus lapsen henkiselle hyvinvoinnille ja kehityk- selle. Sadut rohkaisevat ja vahvistavat lapsen itsenäistymistä, jota jo osittain vaaditaan päiväkodissa tai edellytetään viimeistään koulussa. Sadut tuottavat lapselle keinoja, joiden kautta hän pystyy kohtaamaan elämän haasteita ta- valla, joka tuottaa iloa. (Ylönen 2000, 28-29.) Saduissa on tietynlainen motiivi lapsen kannalta, sillä lapsi tuntee satujen kautta itsensä ymmärretyksi syvällä tunteissaan ja toiveissaan eli satu ajattelee psykologisesti lapsen kannalta, toi- sin kuin aikuinen. Sadut ovat siis kaikin puolin lapsen kehitystä ja minäkuvaa vahvistavia, sillä sadut eivät tyrkytä tietoja lapselle, vaan ne auttavat lasta itse- ään löytämään saduista ratkaisuja ongelmilleen. Näin ollen on tärkeää, että lapsi saa rauhassa miettiä satua kuuntelemisen jälkeen ja viipyä sadun tuo- missa mielikuvissa ilman että aikuinen kiirehtii tulkitsemaan sadun sanomaa. (Ojanen ym. 1980, 17, 19.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyössämme on sekä toiminnallista osuutta että laadullista tutki- musta. Toiminnallinen osuus koostuu satuvihkon luomisesta ja ohjauksista. Laadullista tutkimusta ovat kysely, havainnointi ja niiden analysointi.

Aloitimme opinnäytetyömme toteutuksen ottamalla yhteyttä työelämäkontaktiin ideapaperin laatimisen jälkeen. Suunnittelimme ja keskustelimme opinnäyte- työn toteutuksesta ja sisällöstä yhteisessä tapaamisessa päiväkodin henkilö- kunnan kanssa. Suunnitelman teon jälkeen aloitimme teoretiedon etsimisen ja

laajemman aiheeseen tutustumisen. Aihekin rajautui työskentelyn aikana selkeämpään muotoon. Ohjauksia varten pyysimme lasten vanhemmilta kirjallista lupaa lasten osallistumisesta opinnäytetyöhömmme liittyvään toimintaan.

Tavoitteenamme opinnäytetyössämme oli selvittää, kuinka satuja voidaan hyödyntää pettymyksen tunteen käsittelyssä. Lisäksi selvitimme, miten tunnekasvatusta harjoitetaan työelämäkontaktinamme toimineessa päiväkodissa. Tarkoituksena oli luoda päiväkodin tarpeiden mukainen tunnekasvatusmateriaali. Tämän vuoksi teetimme kyselyn päiväkodin henkilökunnalle, jossa selvitimme heidän tunnekasvatusmenetelmiä ja -käytäntöjä. Opinnäytetyön lopullinen aihe varmistui kyselyn pohjalta saamistamme tiedoista. Kyselystä saamien tietojen jälkeen lähdimme luomaan satuja ja niihin liittyviä tehtäviä. Satuvihkon valmistuttua sovimme päiväkodin kanssa pidettävistä ohjaustuokioista lapsiryhmille.

5.1 Tiedonkeruu

Yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä laadullisessa tutkimuksessa ovat havainnointi, haastattelu, kysely ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83). Lähdimme keräämään tietoa opinnäytetyöhömmme liittyen aiheita käsittelevistä lähteistä, kuten kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Saduista, tunteista, tunnekasvatuksesta ja varhaiskasvatuksesta löytyi laajasti sekä monipuolisesti aiheita käsitteleviä julkaisuja, joita hyödynsimme prosessissamme. Pettymyksen tunnetta käsitteleviä lähteitä löytyi vähäisesti, jolloin luotettavan tiedon etsiminen oli haastavaa.

Valitsimme kyselyn yhdeksi tavaksi kerätä aineistoa. Kyselyn etuna voidaan pitää sitä, että sen avulla voidaan kerätä tutkimusaineistoa laajasti. Se on myös tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. (Hirsjärvi ym. 2007, 190.) Teetimme työelämäkontaktinamme toimineen päiväkodin henkilökunnalle kyselyn, jossa kartoitimme päiväkodin tunnekasvatuskäytäntöjä sekä kysyimme henkilökunnan mielipiteitä päiväkodissa toteutettavaan tunnekasvatukseen liittyen. Halusimme saada konkreettista, aiheeseemme täsmällisesti liittyvää informaatiota suoraan päiväkodin henkilökunnalta, joiden kanssa teimme yhteistyötä.

5.2 Havainnointi

Keräsimme tietoa havainnoimalla itse lapsiryhmää ohjauksiemme aikana. Havainnointi sopii hyvin laadullisen tutkimuksen menetelmäksi. Sen etuna on se, että sen avulla voidaan saada välitöntä ja suoraa tietoa ryhmien tai yksilöiden toiminnasta ja käyttäytymisestä. Se on myös erinomainen menetelmä vuorovaikutuksen tutkimuksessa tai silloin, kun halutaan saada tietoa, jota tutkittavat eivät halua kertoa suoraan haastattelijalle. (Hirsjärvi ym. 2007, 208.) Havainnoimalla voidaan monipuolistaa haluttua tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94). Havainnointia voidaan tehdä joko järjestetyissä tilanteissa tai luonnollisessa ympäristössä. Se sopii myös sellaisten ongelmien tutkimiseen, joista ei ole paljon tietoa etukäteen. (Uusitalo 1991, Törrösen 1999, 221 mukaan.) Muiden aineistonkeruumenetelmien ja havainnoinnin yhdistäminen on monesti hyvin hedelmällistä (Aarnos 2001, Tuomen & Sarajärven 2018, 93 mukaan). Ohjauksien aikana havainnoinnin kohteena oli lapsiryhmän toiminta sekä heissä heränneet reaktiot ja tunteet. Näiden havaintojen perusteella tulkitsimme lasten reagoimista saduissa esitettyihin pettymystilanteisiin. Yhdistämällä havainnoinnin ja kyselyn, saimme monipuolisemmin tietoa tutkittavasta aiheesta. Näiden havaintojen pohjalta pystyimme tekemään johtopäätöksiä satuvihkon toimivuuteen liittyen.

5.3 Kysely

Päiväkodin henkilökunnalle teetetty kysely toteutettiin syksyllä 2017. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää päiväkodin henkilökunnalta, mitä tunnetta olisi hyvä käsitellä lasten kanssa lisää. Kyselyn tuloksien pohjalta laadittiin opinnäytetyöhön kuuluva satuvihko ja satuihin liittyvät tehtävät. Käytimme sähköistä kyselylomaketta siitä syystä, että se säästää myös vastaajien aikaa. Internetlomakkeeseen vastaaminen vie vähemmän aikaa, kuin esimerkiksi paperiseen versioon vastaaminen. Tämä on myös kustannuksiltaan edullinen vaihtoehto. Kolmantena tekijänä verkkokyselyn valinnalle vaikutti myös tulosten analysoimisen helppous ja nopeus. Kun kaikki vastaukset saatiin sähköisinä ja kysymykset olivat samanlaisia, myös vastausten analysointi ja tulkinta oli selkeämpää. Tutkimustiedon keruuta on lisääntyvissä määrin suunnattu yhä enemmän tietoverkkoihin, koska myös internetin ja muun viestintäteknologian käyttö lisääntyy sekä työelämässä että vapaa-ajalla. Lisääntymistä vauhdittaa myös

kyselyn alhaiset kustannukset sekä suunnittelu- ja analyysiohjelmien helppokäyttöisyys. (Räsänen & Sarpila 2013, 68.) Verkkokyselyiden ongelmana voi olla kato, eli tulokseksi ei saada kovin korkeaa vastausprosenttia. Kuitenkin erityisryhmien kohdalla voidaan odottaa korkeampaa vastausprosenttia, jos aihe sattuu olemaan heidän kannaltaan tärkeä. (Hirsjärvi ym. 2007, 191.) Kyselymme vastasi kaikki, joille se lähetettiin, eli vastausprosentiksi muodostui 100.

Kyselyssä käytettiin Webropolia. Webropolissa onnistuu kyselyn johdonmukaisuuden säilyttäminen sekä yksittäisten kysymysten merkityksen korostaminen (Selkälä 2013, 116). Tämä mahdollisti myös sen, että vastaaja pääsi tarkastelemaan kysymyksiä kokonaisuudessaan. Se vähensi osaltaan myös väärinymmärryksen tai muiden virheiden riskiä, mikä taas helpotti vastausten analysointia. Vastaaja pääsi tarkastelemaan omia vastauksiaan kyselyn lopussa, jolloin hän pystyi myös korjaamaan tai täydentämään omia vastauksiaan tarkoituksenmukaiseksi. Koko tutkimuksen onnistuminen riippuu paljon lomakkeesta (Vehkalahti 2014, 20). Tämän vuoksi myös kysymykset ja niiden asetelu olivat merkityksellisiä onnistumisen kannalta. Kyselyssä muotoilimme kysymykset siten, että niihin oli helppo vastata ja ne olivat helposti ymmärrettävissä. Tällöin myös vastaajilta ei kulunut ylimääräistä aikaa kysymysten tulkitsemiseen ja vältyttiin väärinymmärryksiltä. Vastausten läpikäyminen helpottui, kun kysymykset oli jaettu selkeisiin aihealueisiin. Lomakkeen laadinnalla sekä kysymysten suunnittelulla voidaan tehostaa tutkimuksen onnistumista (Hirsjärvi ym. 2007, 193). Kyselyssämme oli avoimia kysymyksiä, monivalintasekä asteikkokysymyksiä. Suosimme avoimia kysymyksiä, jotta saimme mahdollisimman totuudenmukaisia vastauksia. Avoimet kysymykset antavat myös vastaajalle tilaisuuden sanoa, mitä hän on todella mieltä asiasta (Hirsjärvi ym. 2007, 196).

5.4 Aineiston analyysi

Analysoimme kyselyn ja havainnoinnin tulokset sisällönanalyysinä. Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen eli redusointi. Tällöin aineistosta karsitaan epäolennainen pois ja aineistoa tiivistetään tai pilkotaan osiin. Aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja eli esimer-

kiksi samaa kuvaavat ilmaisut voidaan alleviivata samanvärisillä kynillä ja erotella ilmiöitä toisistaan erivärisillä kynillä. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia sekä eroavaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-124.) Näin toteutimme myös opinnäytetyömme analyysin. Etsimme kyselystä samankaltaisia vastauksia ja ryhmittelimme ne omiksi osioiksi. Havainnoinnista saatuja tietoja analysoimme samoin. Kirjoitimme muistiinpanoja ohjaustilanteissa, joissa havainnoimme lapsiryhmän toimintaa ja käyttäytymistä tunnekasvatustuokioiden aikana. Vertailimme tekemiämme havaintoja keskenään ja yhdistimme niitä. Analysoimme tulokset sanallisina tulkintoina, emmekä numeerisesti. Tällainen metodi on tyypillistä laadullisessa tutkimuksessa, jollainen osuus opinnäytetyössämme on. (Vilka 2015, 163.)

Havaintojen yhdistäminen tehdään etsimällä havainnoista yhteisiä nimittäjiä tai piirteitä, joiden avulla voidaan muotoilla havainnoista sääntö, joka pätee koko tutkimusaineistoon. Tässä vaiheessa jää aina tutkimusaineistoa tutkimuksen ulkopuolelle. (Vilka 2006, 82-83.) Työssämme karsimme aineistoa sen perusteella, mikä oli tutkimuksen kannalta epäoleellista. Koska myös aiheemme rajautui vasta prosessin aikana, keräsimme kyselyssä tietoa laajemmin tunnekasvatuksesta, kuin mitä tarvitsimme lopullisen työn kannalta.

Tuloksien analysoimisen jälkeen, tuloksia olisi selitettävä ja tulkittava. Emme havaitse asioita samalla tavalla, emmekä myöskään tulkitse niitä samoin. Tuloksia kokonaisvaltaisesti pohtiessa olisi harkittava useampia tulkintoja. (Hirsjärvi ym. 2007, 224-225.) Analysoimisen jälkeen pohdimme ja tulkitsimme saatua aineistoa, ja vertasimme niitä keskenään. Vertasimme kyselystä ja havainnoimalla saatuja tietoja myös teoretietoon. Näin pystyimme tulkitsemaan aineistoa monipuolisesti ja eri näkökulmista. Avaamme saatuja tuloksia vaiheittain, jotta ne olisivat johdonmukaisesti ymmärrettävissä.

5.5 Satuvihko

Loimme opinnäytetyömme osana satuvihkon, joka sisälsi viisi itse keksimäämme satua, jotka käsittelivät pettymyksen tunnetta. Valitsimme satujen aiheeksi pettymyksen, koska teettämämme kyselyn perusteella päiväkodin henkilökunta määritteli sen olevan hankalin tunne, jota tulisi käsitellä. Jokaisen sadun loppuun keksimme kysymyksiä, joita voi käyttää apuna sadun päätyttyä

herättelemään keskustelua. Kunkin sadun lopussa on siihen liittyvä tehtävä. Tehtävät liittyivät aina sadussa käsiteltyihin aiheisiin ja tunteisiin. Näistä kaikista muodostui satuvihkomme kokonaisuus.

Halusimme osallistaa päiväkodin lapsiryhmää mukaan satujen luomiseen ja annoimme heille ohjeet, jonka puitteissa he saivat tehdä satuihimme eläinhahmoja, jotka seikkailevat kertomuksissa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuus. Tästä johtuen lasta kuunnellaan yhä enemmän varhaiskasvatuksessa häntä koskevissa asioissa. Mielestämme lasten osallistaminen toimintaan tällä tavalla motivoisi lasten osallistumista toimintaan jatkoa ajatellen. Lapset pääsivät vaikuttamaan satujen hahmoihin ja kuvitukseen, mikä osaltaan innostaa lapsia, kun he tuntevat tulleensa tärkeäksi opinnäytetyöprosessia. Vuorovaikutus oli meidän ja lasten välillä olennainen osa kannustavan ilmapiirin luomista. Osallistamalla aktiivisesti kasvuympäristönsä vuorovaikutukseen lapsi voi muokata lähiympäristönsä toimintaa omilla valinnoillaan ja ajatuksillaan (Hujala ym. 2007, 22). Monet lapset tarvitsivat rohkaisua ja lisäohjeita, jotta he pääsivät kiinni työntekoon. Lapset tarvitsevat usein ensin rohkaistumista, että uskaltavat ilmaista itseään ja tulla mukaan toimintaan (Turja 2016, 51).

Olimme etukäteen suunnitelleet satujen sijoittuvan metsään, jolloin lapset tekivät hahmoista metsän asukkaita. Kuitenkin lasten kaikki mielikuvituksen tuotokset otettiin huomioon ja satuihin pääsi muitakin eläimiä mukaan. Lapset piirsivät hahmoja ja nimesivät niitä halutessaan. Valitsimme satuihin parhaiten sopivat hahmot ja kuvitimme satuvihkon lasten luomuksilla.

5.6 Ohjaukset

Toiminnallisessa osuudessa menimme päiväkodille pitämään kolme ohjauskertaa liittyen keksimiimme satuihin. Jokaisella kerralla luimme yhden sadun, minkä jälkeen sadusta ja sen herättämistä ajatuksista keskusteltiin lapsiryhmän kanssa. Lopuksi toteutettiin yhdessä satuun liittyvä toiminnallinen tehtävä. Olemme yhdistäneet opinnäytetyössämme sadut ja leikit, koska lapsille leikki on luontainen tapa oppia uusia taitoja ja tässä tapauksessa tunteiden hallintaa ja tunnetaitoja. Jokainen satu käsittelee omalla tavallaan pettymystä

ja siihen liittyviä tunteita ja erilaisia vivahteita, joita lapset saattavat kokea päivittäisessä arjessaan. Pettymyksen tunteen käsitleminen on päiväkodin henkilökunnankin mielestä tärkeä asia varhaiskasvatuksessa.

Ohjauksiemme lapsiryhmäksi valikoitui päiväkodin 5-6-vuotiaat lapset. Tässä iässä lapsi käsittää jo selvemmin toisten tunteita ja tällöin kehittyy myös tiedostettujen tunteiden säätely. Lapset etsivät tukea hoitajilta tunteiden säätelykeinona, mutta samalla lisääntyy luottamus myös omiin ongelmanratkaisukykyihin. (Kokkonen 2010, 83-84.) Tämän vuoksi tehtävät voitiin muotoilla sellaisiksi, että lapset saivat itse keksiä niihin loppuratkaisuja. Lapset osasivat myös eläytyä toisten tunteisiin paremmin. Yhteensä lapsia oli 15 ja ryhmä jaettiin tarvittaessa puoliksi kahteen eri ohjausryhmään työskentelyn helpottamiseksi. Jaoinme työtehtävät ennen ohjauksien pitoa siten, että yksi aina luki sadun ja johti keskustelua, kun kaksi muuta havainnoi ryhmän toimintaa ja ohjauksen kulkua. Sadun toiminnallista tehtävää tehdessä kaikki osallistuivat ryhmän hallintaan ja ohjaukseen.

Ohjaukset pidettiin jokaisella kerralla samassa tilassa, jossa myös toteutimme tehtäväosuuden. Paikka oli tilava, jonka takia siellä oli helppo työskennellä. Lapsille saatiin tarpeeksi liikkumatilaa, ja lisäksi siellä oli tarpeeksi pöytätilaa esimerkiksi maalaustehtävää varten. Säästimme aikaa, koska ei tarvinnut siirtyä huoneesta toiseen. Tällöin vältyimme myös tarkoituksettomalta levottomuuden syntymiseltä. Lisäksi tila oli lapsille tuttu, koska heillä on toimintaa siellä päivittäin.

Jokainen ohjaus alkoi sillä, että lapset tulivat tilaan, jossa pidimme ohjauksia. Lapset ohjattiin istumaan matolle nojatuolin eteen, josta luimme sadun lapsille. Hetki alkoi aina sillä, että kerroimme lapsille, mitä tulisimme tekemään ja keitä me olemme. Jälkimmäisillä ohjauksilla muistelimme myös edellisen kerran satua ja tehtäviä, että oliko niistä jäänyt mitä mieleen. Pidimme saman struktuurin noudattamista tärkeänä elementtinä ohjauksissamme. (Kuva 1.) Vaikka ryhmässä ei ollut erityisen tuen tarpeita, mielestämme toiminnan jäsentäminen teki tilanteesta lapsille ennakoitavampaa ja selkeämpää.

Kuva 1. Ohjauksien kulku

Ohjaukset oli aina samanlainen ja sadun jälkeen seurasi keskustelua heränneistä tunteista ja ajatuksista, minkä jälkeen siirryimme tehtävään. Tehtäväosuuden jälkeen lapsilta kysyttiin heidän mielipidettään tehtävästä. Ohjauksien päätteeksi kiitimme aina lapsia osallistumisesta. (Kuva 1.) Ohjauksien jälkeen kysyimme aina palautetta lapsilta sekä ohjausta seuranneilta päiväkodin työntekijöiltä. Kaiken kaikkiaan palaute lapsilta oli myönteistä. Päiväkodin työntekijöiltä saimme hyviä kehitysideoita aina seuraavaan ohjauskertaan lähinnä ryhmän hallinnasta ja motivoimisesta.

Lapset olivat motivoituneet toimintaan vaihtelevasti, osa innokkaammin ja osa käyttäytyi levottomammin. Yhdysvaltalainen tutkija Ford on esittänyt motivaatioteorian, joka koostuu kolmesta eri osatekijästä. Ne ovat toiminnan tavoitteet, selviytymisodotukset ja tunteet. Motivoidulla toiminnalla tulisi aina olla tavoite, johon yksilö pyrkii. Yksilön on myös uskottava, että hänellä on kykyjä saavuttaa tavoitteensa ja että ympäristö tarjoaa tähän mahdollisuuden. Lisäksi tunteet antavat voimaa pyrkiä tavoitetta kohti. Jos yksikin näistä osatekijöistä puuttuu, ihminen ei motivoitu toimintaan. (Kalakoski 2008, 35.) Tämän perusteella voisimme päätellä, että joiltakin lapsilta saattoi puuttua jokin motivaation osatekijä, jonka vuoksi he eivät olleet niin motivoituneita toimintaan. Toisaalta tähän saattoi vaikuttaa kiinnostuksen puute. Uudet asiat eivät välttämättä herätä uteliaisuutta, jos niitä ei voi ymmärtää (Kalakoski 2008, 34). Tunteiden käsittely satujen avulla saattoi olla lapsille vierasta, emmekä osanneet ennakoita sitä, kuinka paljon enemmän motivointiin olisimme voineet käyttää aikaa.

5.6.1 Jussi Pupujussin kiukkupäivä-ohjaus

Ensimmäinen satu, jonka luimme, oli Jussi Pupujussin kiukkupäivä. Se käsittelee sitä, ettei aina kaikki voi mennä niin kuin itse haluaa. Jussi kokee päivän aikana vastoinkäymisiä, jotka liittyvät normaaliin arkeen, mutta hän kokee ne raskaammin huonon mielensä vuoksi.

Sadun jälkeen tehtävänä oli maalata kiukku vesivärejä hyödyntäen. Johdatteimme maalaukseen apukysymyksiä käyttäen, kuten kysymällä miltä kiukku voisi näyttää, jos se olisi henkilö. Samalla kun lapset työskentelivät, kiersimme jututtamassa lapsia. Maalatessa keskustelua heräsi enemmän kuin heti sadun jälkeen. Oli myös helpompi puhua kiukusta, kun se oli konkretisoitu paperille. Kiukkuja kuvattiin muun muassa henkilönä, jolla on vihainen ilme ja hiukset pystyssä. Monet lapset käyttivät punaista väriä kuvatessaan kiukkuja ja lisäksi muita tummia värejä. Huomasimme, että vierustoverit tekivät keskenään samankaltaisia maalauksia, vaikka heidät oli sijoitettu istumaan väljemmin ja ei kaverin viereen.

Kiukkuja kuvattiin siten, että se tuntuu esimerkiksi päässä, otsassa, pahalta tunteelta kurkussa, kauhealta ja pahalta. Kiukku ilmenee tilanteissa, jossa jokin asia ei toimi niin kuin itse haluaisi, silloin kun äiti komentaa tai kun ei jaksa kuunnella. Kiukku voi lasten mukaan purkautua huutona tai raivona, joka helpottaa kiukusta ylipääsemistä. Kysyessämme, mikä kiukkuun auttaa, lapset nostivat esille esimerkiksi halauksen, omassa huoneessa olemisen ja sen, että joku tulisi lohduttamaan.

Valitsimme kyseisen harjoituksen, koska pettymykset ovat osa elämää ja niiden sietämistä sekä käsittelyä on vain opeteltava, jotta niiden kanssa tulee toimeen. Lapsi ei omaa valmiita malleja, miten pettymyksiä voi käsitellä vaan hän joutuu kehittämään pettymyksen sietoa läpi koko elämän. Lapselle läheisten ihmisten ja muun ympäristön tuki ja sen kautta opitut vaihtoehdot ajatelu- ja käsittelytavat auttavat lasta sietämään pettymyksiä ja siihen liittyviä muita tunteita, kuten kiukkuja. (Svartsjö & Hellsten 2004, 25-26.)

5.6.2 Juoksukilpailut-ohjaus

Toinen satumme, Juoksukilpailut, kertoo tarinan Karhusen veljeksistä, jotka ovat hyvin kilpailunhaluisia keskenään. Päiväkodin järjestämässä juoksukilpailussa Ossi kuitenkin kompastuu lähtöviivalla ja tulee viimeisenä maaliin. Hän on surullinen ja pettynyt omaan suoritukseensa varsinkin, kun hänen veljensä naureskelevat hänelle. Sadulla haetaan pettymyksen ja häviämisen sietämistä ja sitä, ettei aina voi voittaa.

Lapset nostivat esille sadun jälkeisessä keskustelussa lohdutuksen tärkeyden Juoksukilpailut sadun pohjalta. Pohdimme lasten kanssa kuinka hävinnyttä kaveria voisi lohduttaa. Lohdutuskeinoiksi ehdotettiin halimista, silittämistä, naurattamista ja vitsin kertomista. Kiusaajille tulisi sanoa vastaan ja kieltää heitä kiusaamasta.

Tehtävänä sadun jälkeen oli voitontanssi. Asetuimme isoon piiriin lasten kanssa, jossa jokainen vuorollaan sai esittää yhden liikkeen kaikkien muiden seurattessa. Kävimme liikkeet yhteisesti läpi muutaman kerran, jonka jälkeen laitoimme taustalle soimaan musiikkia, jonka tahdissa voitontanssi tanssittiin. Tämä toistettiin myös pari kertaa. Valitsimme tämän harjoituksen, koska esimerkiksi Anttilan (2009, 18) mukaan lapselle on luontevaa ilmaista tunnetilojaan ja kokemuksiaan kehonkielen avulla. Tanssiminen oli myös hyvä vastapaino sadun paikallaan kuuntelemisen jälkeen, jolloin lapset pääsivät purkamaan energiaa.

5.6.3 Hilda Hiiren hyppyharjoitus-ohjaus

Satu kertoo Hilda Hiiren vaikeuksista oppia hyppimään yhdellä jalalla niin kuin hänen kaverinsa jo osaavat. Hilda epäonnistuu yrityksistään huolimatta ja menee surullisena ja pettyneenä nurkkaan istumaan. Satu on jätetty tarkoituksella ilman onnellista loppua, jotta lapset pääsevät itse pohtimaan sopivaa loppua sadulle. Tämän sadun ajaksi puolitimme ryhmän kahteen eri osaan, koska sadun jälkeisenä tehtävänä oli näytelmän esittäminen. Lisäksi halusimme keskittyä sadun jälkeiseen keskusteluun, koska sen pohjalta päätimme sopivat loppuratkaisut sadulle, jotka näyteltiin lopuksi.

Ensimmäinen ryhmä olisi kannustanut Hildaa yrittämään hyppelyä uudestaan ja lohduttanut, ettei haittaa vaikka ei vielä osaa kaikkea. Näytelmässä oli kahdeksan lasta samaan aikaan, joka vaikeutti ryhmän hallintaa ja näytelmään keskittymistä. Satu päättyi siihen, että Hilda oppi hyppimään yhdellä jalalla yri-
tysten jälkeen.

Toinen ryhmä keksi samankaltaisen lopetuksen sadulle kuin ensimmäinen ryhmä, mutta he lisäsivät Hildan vierelle kaverin näyttämään mallia ja autta-
maan Hildaa hyppimään yhdellä jalalla. Näytelmä päättyi siihen, kun Hilda ja kaveri hyppivät kumpikin yhdellä jalalla. Ensimmäisen ryhmän jälkeen pää-
timme, että jaamme toisen puoliskon näytelmän ajaksi vielä kahtia, jotta kai-
kille saatiin roolit sadussa. Samalla, kun toiset esittivät, niin toiset toimivat ylei-
sönä ja taputtivat näyttelijöille.

Kummallakin ryhmällä heräsi samanlaisia ajatuksia lohduttamisesta. Lapset
kokivat kannustamisen tärkeänä silloin, kun harjoittelee jotakin uutta taitoa tai
asiaa. Lapsista kaikki olivat kokeneet jonkin hankalan asian, jota ovat joutu-
neet harjoittelemaan kauan ennen onnistumista. Jokainen pystyi samaistu-
maan satuun.

Valitsimme tämän harjoituksen, koska siinä yhdistyvät hyvin pettymys ja epä-
onnistuminen. Lapset osaavat useimmiten kuvata melko hyvin sanoilla hanka-
lia asioita. Lisäksi aikuisen tulee näyttää lapselle armollinen suhtautuminen
omiin epäonnistumisiinsa, tällöin lapsi näkee mallia, ettei epäonnistuminen ole
vaarallista. Aikuisen ei tule selitellä epäonnistumista sekä pettymystä pois
vaan on parempi eläytyä lapsen tunteeseen ja olla myötätuntoinen ja kannus-
tava tulevaisuuden harjoittelua ajatellen. (Rantala 2011.)

6 TULOKSET

Tässä luvussa kerromme teettämämme kyselyn tuloksista ja havainnoista,
joita teimme ohjaustuokioiden aikana, sekä tulkitsemme niitä. Ohjaukset olivat
satuvihkon luomisen ohella opinnäytetyömme toiminnallista osuutta ja käy-
timme satuja tunnekasvatuksen välineenä päiväkotiryhmässä. Työmme laa-
dullista tutkimusta olivat kysely ja havainnointi sekä niiden analysointi. Opin-
näytetyömme tarkoituksena oli tutkia pettymyksen tunteen käsittelyä satujen

avulla, jonka vuoksi toiminnallisen osuuden toteutus oli merkityksellistä työmme kannalta. Näin pääsimme itse kokemaan ja näkemään, kuinka luomamme sadut vaikuttivat lapsiin ja pystyikö niillä käsittelemään pettymyksen tunnetta.

6.1 Tunnekasvatus päiväkodissa kyselyyn pohjautuen

Tässä luvussa 6.1 olevat tiedot perustuvat päiväkodin henkilökunnalle teetetyyn kyselyyn tuloksiin. Koko henkilökunta vastasi kyselyyn. Vastaaajia oli alle kymmenen. Tarkkaa lukua emme anonyymiteetin säilyttämiseksi voi kertoa.

Tunteita käsitellään vastaajien mukaan päivittäin tai useamman kerran viikossa lasten kanssa päiväkodissa. Tällä hetkellä päiväkodissa ei ole käytössä tunnetaitoihin liittyvää menetelmää tai opetusohjelmaa. Päiväkodilla ei myöskään ollut kyselyn ajankohtana tarkasti määriteltyä, kuinka useasti tunnekasvatusta ja tunteiden käsittelyä tulisi harjoittaa arjessa. Päiväkodin työntekijöiden henkilökohtaiset eroavaisuudet vaikuttivat siihen, kuinka paljon tunnekasvatusta käytiin läpi ja millaisin keinoin.

Kuva 2. Tunnekasvatus päiväkodissa

Vastaajien mukaan tunnekasvatusta harjoitetaan monin eri tavoin. Esiin nostettiin keskustelut lasten kanssa, tarinan kerronta ja sadut, draama eri muodoissa, kuvakortit ja muiden tunnemateriaalien hyödyntäminen sekä taiteelliset menetelmät. Myös aikuisen sensitiivinen läsnäolo tunteiden käsittelyn yhteydessä koettiin tärkeäksi. (Kuva 2.)

Kaikki vastaajat kertoivat käyttävänsä satuja tunnekasvatuksessa. Satuja käytetään suunnitelluissa tuokioissa tai tilannekohtaisesti lasten tai perheiden tarpeiden mukaisesti. Satuja voidaan käyttää muun muassa riitatilanteisiin, kaverisuhteisiin tai kuolemaan liittyvissä tapauksissa. Vastaajat toivat esille satuja, joissa käsitellään erilaisia tunteita kuten pelkoa tai jännitystä, ja niistä keskustellaan lasten kanssa. Satuja hyödynnettiin yleisimmin haastavissa tilanteissa, joihin liittyy erilaisia tunnetiloja. Varsinkin voimakkaimmat tunteet kuten suru, pettymys ja viha tuottivat eniten tarvetta tunteiden käsittelylle. Myös iloa ja onnistumista tuottavissa tilanteissa tunnekasvatusta pidettiin tarpeellisena. Tunteiden sanoittamisen tärkeys liitettiin olennaisena osana tunteiden käsittelyyn lasten kanssa.

Kysyessämme, onko tunnekasvatusta riittävästi käytössä päiväkodissa, jokaisen vastaajan mielestä sitä ei ole vielä tarpeeksi. Vastaajien mukaan on tarpeellista lisätä tunnekasvatusta suunnitellusti kaikkien aikuisten ja lasten kesken, johonkin tiettyyn menetelmään tai opetusohjelmaan perustuen. Vastauksista nousi toivomus yhtenäisestä mallista, jonka mukaan tunnekasvatusta pystyttäisiin harjoittamaan entistä tehokkaammin. Lisäksi materiaalin käyttöön opastamista pidetään tarpeellisena.

Pettymyksen tunteen käsittelyn lisäämistä pidettiin ajankohtaisena, koska Mikkelin uusi varhaiskasvatussuunnitelma (2017) painottaa tunnekasvatuksen tärkeyttä osana varhaiskasvatusta. Lapset kohtaavat pettymyksiä päiväkodissa lähes kaikissa arkitilanteissa. Pettymystä kohdataan esimerkiksi leikki-tilanteissa, pukemistilanteissa, kaverisuhteissa sekä silloin, kun lapsi ei saa tahtoaan läpi. Myös omaan tekemiseen ja osaamiseen pettyminen on yleistä lapsilla. Pettymyksen tunnetta käsiteltiin samanlaisissa tilanteissa ja samanlaisin tavoin kuin muitakin tunteita. Keskustelun tärkeys nostettiin esille moneen ot-

teeseen. Aikuisen tehtävänä pettymyksen käsittelyssä on olla avoimesti tukena ja sanoittajana lapsen tunteille. Pettymys herättää lapsissa vihan, surun, pelon, kateuden, sulkeutuneisuuden ja ahdistuneisuuden tunteita ja siksi pettymyksen käsittelyä on vastaajien mielestä lisättävä.

Kuva 3. Tunteet ja reaktiot, joita lapsilla herää pettymyksen myötä henkilökunnan mukaan

Kaikkien vastaajien mukaan pettymystilanteissa eniten esiin nousee vihan ja kateuden tunteita. Toiseksi suurimpina tunteina näiden jälkeen nousi surun ja sulkeutumisen tunteet. Puolet vastaajista kertoi ahdistuneisuuden liittyvän pettymyksen tunteeseen. Vastaajien mukaan lapset kokevat vähiten pelon tunnetta pettymystilanteissa. (Kuva 3.)

6.2 Satuvihkon käyttö tunteiden käsittelyssä

Sadut syntyivät omista mielikuvituksistamme, mutta olimme tutustuneet aikaisemmin lastenkirjallisuuteen ja ottaneet sieltä vinkkejä omaan tuotokseemme. Satujen tekeminen oli prosessi, joka vaati paljon pohjatutkimusta ja kirjallisuuden tutustumista. Peruselementtejä hyvän sadun kaavalle ovat etäännyttävä alku, selkeä juoni sekä hahmot, hyvän ja pahan taistelu, koettelemuksista selviäminen ja onnellinen loppu (Mäki & Arvola 2009, 38).

Etäännyttävänä elementtinä valitsimme satuvihkoomme ”Olipa kerran kaukana, kaukana metsässä...” aloituksen, koska näin se kertoo lapselle, että ollaan siirtymässä arkitodellisuudesta satujen maailmaan (Mäki & Arvola 2009, 38). Toiseksi etäännyttäväksi keinoksi muodostuivat satujemme hahmot, joiden halusimme olevan eläimiä. Mielestämme lapsien on helppo lähestyä eläinhahmoja ja niihin voi suhtautua luontevasti. Samat tutut hahmot seikkailivat useammassa sadussa, jolloin ne tulivat tutuksi lapsille.

Kaikkiin satuihin haluttiin onnellinen ja selkeä loppuratkaisu, joka jäi yleensä avoimeksi. Keskustelun kautta lapset pääsivät itse keksimään yhteisesti heidän mielestään sopivan lopun sadulle, joka päättyi onnellisesti. Tämä lisäsi lasten osallisuutta päästä vaikuttamaan sadun kulkuun. Samassa yhdistyi tunnekasvatuksen osuus, kun lapset pääsivät tunnistamaan ja nimeämään tarinassa esille tuotuja tunteita. Lapset pääsivät myös keksimään, kuinka vaikeita tunteita pystyy käsittelemään sekä pääsemään niistä yli.

Sijoitimme sadut kuvitteellisessa päiväkodissa tapahtuviksi tarinoiksi, koska se on läheinen ympäristö lapsille. Lisäksi tässä opinnäytetyössä tarkastelemme ylipäätään pettymyksen käsittelyä päiväkodissa, jonka vuoksi satujen sijoittaminen päiväkotiympäristöön tuntui luontevalta valinnalta. Päiväkoti on turvallinen ympäristö käsitellä haastavia asioita, koska lapset kohtaavat näitä asioita omassa todellisessa arjessaan. Johdatuksessa tutustutimme lapset keksimäämme Kettumetsän päiväkotiin, jossa satujen hahmot seikkailevat.

Ohjauksissa havainnoitiin lapsiryhmän kiinnostusta osallistumiseen, esiin nousseita tunteita ja ajatuksia, omaa toimintaamme sekä satujen ja tehtävien valinnan onnistumista ja toimivuutta. Ohjaukokemusten perusteella tulimme siihen tulokseen, että satuja voidaan hyödyntää tunnekasvatuksen materiaalina varhaiskasvatuksessa myös pettymyksen tunteen käsittelyssä, mutta se vaatii, että lapsiryhmä on motivoitunut vastaanottamaan tunneharjoituksia. Havaitimme omissa ohjauksissamme haasteeksi liian vähäisen motivoinnin. Ohjaamamme ryhmä oli vilkas ja me ohjaajina olimme lapsille ennestään tunteuttomia, joka toi mukanaan ryhmänhallinnan ongelmia. Tämän vuoksi täydellinen keskittyminen itse tunnekasvatusharjoitukseen ja tunteiden käsittelyyn jäi vajavaiseksi. Mielestämme tunnekasvatusharjoitukset olisivat voineet on-

nistua paremmin, jos olisimme olleet lapsille enemmän tutumpia sekä olisimme itse tunteneet ryhmän paremmin. Tämä olisi myös luonut välillemme luottamuksellisemman ja turvallisemman ilmanpiirin jakaa tunteita. Tästä syystä myös saduista ja niiden herättämistä tunteista jäi pintapuoliseksi ja niukaksi. Tulimme siihen tulokseen, että tällainen tunnekasvatusharjoitus vaatii onnistuakseen lapsille ennestään tutun aikuisen ohjaamaan. Lisäksi tehtäväosiossa olisi huomioitava, että toiminta on lapsille entuudestaan tuttua ja mielekästä. Tällöin voitaisiin keskittyä olennaiseen ja lapset pääsisivät paremmin asian ytimeen.

Kyselyn mukaan päiväkodissa käytetään satuja tunnekasvatuksessa, joten tämä tapa käsitellä tunteita oli lapsille jossain määrin tuttua. Tulimme siihen lopputulokseen, että luomamme satuvihko ja siihen liittyvät tehtävät voisivat toimia päiväkodin tarpeisiin vastaavana tunnekasvatusmateriaalina silloin, kun seuraavat ohjaukseen vaikuttavat tekijät täyttyvät: lapsille tuttu ohjaaja ja toiminta, varattu riittävästi aikaa toimintaan sekä panostetaan motivointiin. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota ryhmäkokoihin, jotta jokainen lapsi pääsee osallistumaan toimintaan tasavertaisesti. Suurempi ryhmä kannattaa jakaa ainakin kahteen osaan. Tämä helpottaa myös ohjaajan roolia, koska havainnoitavia lapsia on vähemmän. Myös lasten väliset suhteet voivat vaikuttaa ohjauksien kulkuun ja onnistumiseen. Meidän havaintomme perusteella eri-ikäisten lasten yhdistäminen yhdeksi ryhmäksi ohjausta varten vaikutti joidenkin lasten kohdalla siten, että osallistuminen toimintaan jäi vähäiseksi, koska lapset olivat osin toisilleen vieraampia.

Havaintojemme mukaan toiminnallisista osuuksista vaikeimmaksi osoittautui näytelmä. Ohjauksen jälkeisessä palautteessa nousikin ilmi, että kyseinen draamaharjoitus oli lapsille entuudestaan vierasta eikä sellaista ollut tehty lasten kanssa juurikaan aiemmin. Näytelmiä päiväkodissa on tehty, mutta tunteiden käsittelyn välineenä se oli uutta. Näin ollen luulemme, että tämän vuoksi lapsilla ei juurikaan noussut esille erilaisia pettymykseen liittyviä tunteita. Myös näytelmään järjestäytyminen oli haastavaa, ja tässä korostui ryhmänhallinnan ongelmat. Koska toiminta oli lapsille vierasta, tulisi korostaa lasten motivointia tulevaan toimintaan.

Tanssillisessa toimintaosuudessa oli nähtävissä myös hieman lasten epävarmuutta, joka näkyi esimerkiksi ujoutena ja arkuutena esiintyä muiden edessä. Tässä vaikutti luultavasti myös aiemmin mainittu toisten lasten vierastaminen. Vertailun vuoksi voimme todeta, että kiukun maalaaminen toi esiin enemmän ajatuksia ja tunteita lasten keskuudessa. Maalaaminen ja piirtäminen oli lapsille tutumpaa toimintaa, jonka vuoksi lapset olivat valmiiksi innostuneempia osallistumaan toimintaan ilman suurempaa motivointia. Maalaamisessa lapset saivat ilmaista itseään omassa rauhassa ja he kertoivat maalauksestaan sekä siitä nousseista tunteistaan vain ohjaajalle. Muihin ohjauksiin verrattuna tunteita nousi huomattavasti enemmän. Tämän vuoksi päätelimme, että lapsille oli helpompaa jakaa ajatuksiaan ja tunteitaan kahden kesken aikuisen kanssa, kuin että olisi pitänyt esittää ne koko ryhmälle. Tällöin kiinnitettiin huomiota myös lasten istumapaikkojen sijoitteluun, jotta jokainen saa työstää maalauksiaan rauhassa.

Jokaisessa ohjauksessa kohtasimme kuitenkin paljon hyvää, vaikka haasteita-kin oli. Kaikilla ohjauskerroilla oli lapsia, jotka olivat motivoituneita toimintaan, mutta heidän mielipiteiden ilmaisu jäi muun levottomuuden takia pintapuoliseksi. Vuorovaikutus lasten ja meidän ohjaajien välillä oli positiivista sekä kaikille lapsille annettiin mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä. Saimme ohjauksista opinnäytetyön kannalta tärkeitä havaintoja ja kehityimme itse ohjaajina.

7 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteena oli ottaa selvää, kuinka satuja voidaan hyödyntää pettymyksen tunteen käsittelyssä. Keräsimme aineistoa kyselyn, havainnoinnin ja teorian kautta. Konkreettisena tuotoksena tästä syntyi satuvihko, jota käytetään materiaalina tunnekasvatuksessa. Valitsimme aiheeksi tunnekasvatuksen, koska se on ajankohtainen ja työelämäkontaktillämme tarpeellinen.

Opinnäytetyöprosessimme lähti liikkeelle syksyllä 2017, kun keksimme idean aiheen valinnasta. Halusimme lähteä selvittämään lasten tunnekasvatusta, ja myöhemmin idea muokkautui siten, että päätimme luoda satuvihkon sekä tutkia, voiko sen avulla käsitellä tunteita lasten kanssa. Koska tunteet ovat laaja

aihealue, rajasimme sitä pettymyksen tunteen käsittelyyn. Kaikki lapset kohtaavat pettymyksiä arjessaan, ja sen sietäminen onkin tärkeä taito tulevaisuutta ajatellen. Tämän vuoksi halusimme lähteä tutkimaan tarkemmin, voiko haastavia tunteita käsitellä satujen avulla sekä kuinka niillä voidaan vaikuttaa lapsiin. Sovimme aiheen rajauksesta myös työelämäkontaktimme kanssa, joiden mielestä pettymyksen tunteen käsittely oli tärkeä aihe käsitellä, koska pettymykset kuuluvat lapsen kasvuun ja kehitykseen.

Tunnekasvatuksesta sekä tunteiden käsittelystä löytyi paljon aiempaa tutkittua tietoa ja lähdemateriaalia, jonka vuoksi teorian tietoon tutustuminen oli suhteellisen helppoa. Haasteeksi muodostui kuitenkin itse pettymyksen tunteen käsittely, koska juuri siihen keskittyvää teorian tietoa oli saatavilla hyvin niukasti. Yhdistelimme kuitenkin löytämäämme materiaalia, ja lisäksi päiväkodin henkilökunnalla teetetty kysely antoi meille olennaista informaatiota aiheeseen liittyen. Näin saimme myös konkreettista tietoa siitä, millaista näiden tunteiden käsittely on päiväkodin arjessa, jolloin kaikki saamamme tieto ei tule vain teoriasta ja kirjallisuudesta. Tähän asti opinnäytetyömme sujui melko ongelmitta ja suunnitelmien mukaisesti.

Haasteita kohtasimme eniten ohjaustilanteissa. Olimme suunnitelleet ohjauksia laajasti, mutta käytännössä huomasimme kuitenkin, että emme olleet organisoineet ja ennakoineet tarpeeksi. Kuten johtopäätöksissä totesimme, lapsiryhmän tuntemattomuus osoittautui haastavaksi, jonka vuoksi ryhmänhallinnan ongelmat vaikeuttivat ohjausten kulkua. Koska emme tunteneet ryhmää aiemmin, emme osanneet esimerkiksi sijoittaa lapsia sellaisille paikoille, että työskentely onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla. Emme myöskään osanneet täysin ennakoida lasten osallistumismotivaatiota, tai sitä, että ryhmäkoko voisi muodostua haasteelliseksi. Pienempiin ryhmiin jakaminen olisi luultavasti helpottanut tehtävien toteutumista ohjatuissa tilanteissa, ja tunteiden käsittelylle olisi jäänyt enemmän aikaa. Alkuperäisessä suunnitelmassa oli tarkoitus ottaa mukaan myös 4-vuotiaat, mutta myöhemmässä vaiheessa tunnekasvatustuokioihin osallistuvien lasten ikä täsmentyi 5-6-vuotiaisiin. Lapsia oli kuitenkin tarpeeksi tutkimustamme varten.

Kyselyn osalta totesimme, että vaikka otanta oli hyvin pieni, saimme tutkimuksemme kannalta tarpeellista tietoa lasten tunnekasvatuksesta. Vaikka vastaajien määrä oli vähäinen, oli heidän vastauksistaan huomattavissa samankaltaisuutta. Tämän vuoksi emme usko, että suurempi vastaajamäärä olisi antanut meille enempään tietoa aiheeseen liittyen. Osallistujamäärään kuului lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia, jonka vuoksi saimme tietoa eri ammattiryhmien näkökulmista. Tutkimme pettymyksen tunteen käsittelyä luomamme satuvihkon avulla vain yhdessä lapsiryhmässä. Tutkimus toteutettiin eettisesti ja tutkimukseen osallistuneiden anonymiteettiä kunnioittaen. Aineisto kerättiin ja käsiteltiin luottamuksellisesti, eikä osallistujien henkilöllisyyttä tuoda esille missään vaiheessa työtä. Valitsimme aiheen, koska se on ajankohtainen ja tärkeä. Otanta tutkimuksessa on ollut hyvin pieni, jonka vuoksi tekemäämme tutkimusta ei ole eettisesti oikein julkaista laajempaan käyttöön, koska sen luotettavuutta laajemmassa mittakaavassa ei voida arvioida.

Tämän prosessin aikana olemme päässeet tutustumaan laadullisen tutkimuksen tekemiseen, ja se on ollut meille kaikille uutta. Olemme oppineet samalla myös tiimityöskentelyä, kun opinnäytetyötä on tehty tiiviisti yhdessä. Työn jakaminen ja organisointi olivat helppoja, koska tunnemme toistemme työskentelytavat. Opinnäytetyömme kautta olemme oppineet paljon uutta tietoa satujen käytöstä varhaiskasvatuksessa sekä tunteiden käsittelystä. Lisäksi huomasimme, että tunteiden tunnistaminen ja niihin oikealla tavalla reagointi on merkityksellistä. Koska suoritamme opinnoissamme lastentarhanopettajan kelpoisuutta, on tunnekasvatus isossa roolissa myös omassa työssämme tulevaisuudessa, joten pystymme hyödyntämään oppimiamme tietoja ja taitoja myös työelämässä.

Lopputuotoksena työelämäkontaktille opinnäytetyöstämme syntyi siis satuvihko, jota he voivat hyödyntää omana tunnekasvatusmateriaalinaan, sekä lisäksi he voivat tutustua opinnäytetyömme kirjalliseen osuuteen. Koska satuvihko jää heidän käyttöönsä, he voivat jatkossa kehittää sitä eteenpäin. Vartenotettavia kehitysideoita ovat esimerkiksi uusien satujen luominen sekä lisäksi erilaisten tunteiden mukaan ottaminen. Myös tehtävien muokkaaminen eri lapsiryhmille sopivammaksi vie satuvihkoa eteenpäin. Vaikka työmme nimi onkin pettymyksen tunteen käsittelyyn liittyvä, ei se estä sitä, ettei siinä voisi

käsitellä muitakin tunteita. Koska pidimme itse vain kolme ohjauskertaa lyhyellä aikavälillä, olisi mielenkiintoista nähdä, miten sadut vaikuttaisivat lapsiin tai heräisikö niistä enemmän reaktioita silloin, kun ohjauskertoja olisi säännöllisesti pidemmällä aikavälillä. Lisäksi olisi ollut mielenkiintoista nähdä, kuinka lapset olisivat toimineet silloin, kun ohjaajana olisi ollut joku päiväkodin henkilökunnasta. Tällöin olisimme myös voineet vertailla näitä tuloksia opinnäytetyössämme, ja pohtia enemmän ohjaajan vaikutusta lasten tunteiden ilmaisuun.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tutustua siihen, kuinka pettymyksen tunnetta voi käsitellä lasten kanssa. Mielestämme pääsimme tähän tavoitteeseen, koska saimme tutkimuskysymyksiimme selkeitä vastauksia. Opimme, että satuja voidaan käyttää hyvin monipuolisesti, eikä sen välttämättä tarvitse aina liittyä tunnekasvatukseen. Tavoitteidemme saavuttamisen kannalta luomamme satuvihko toimi hyvänä työvälineenä, ja sitä voidaan jatkossa laajentaa käsittelemään myös muitakin tunteita kuin pettymystä. Satumaailmaan eläytyminen voi olla lapselle helppo tapa käsitellä erilaisia elämässä vastaan tulevia asioita, ja jokaiseen kokemuksen liittyä myös tunteita. Näin ollen myös haastavia tunteita täytyy osata käsitellä oikein.

LÄHTEET

- Anttila, E. 2009. Tanssii tätien kanssa-luova liikunta ja tanssi varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ruokonen, I., Rusanen, S., Välimäki, A. (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Goleman, D. 1996. Emotional intelligence. Why it can matter more than IQ. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Haapsalo, T. & Kirkkopelto, K. 2013. Molli. Hyvällä mielellä vai pahalla päällä. Tunteet taidoiksi. Helsinki: Lasten Keskus tai Helsinki: Premedia.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hujala, E., Puroila, A.-M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. 1. painos. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.
- Huttu, T. 2017. Kuka hän on: tunteet, stressi ja temperamentti. Teoksessa Huttu, T., Heikkinen, K. Pää edellä – näin tuet lapsesi aivojen kehitystä. Helsinki: WSOY.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia. Parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jantunen, Timo & Rönnerberg, Paula 1996. Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Junttila, N. 2015. Tutkija: Lasta ei kannata yrittää suojella pettymyksiltä. Artikkel. Saatavissa: <http://www.uusimaa.fi/artikkeli/270068-tutkija-lasta-ei-kannata-yrittää-suojella-pettymyksilta> [viitattu 12.10.2017]
- Jääskinen, A.-M. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Kalakoski, V., Laarni, J., Paavilainen, P., Anttila, R., Halonen, S. & Kreivi, M. 2008. Persoona 4. Motivaatio, tunteet ja taitava toiminta. 1.–2. painos. Helsinki: Edita.
- Kalland, M. 2007. Lapsen tunne-elämän kehitys. Teoksessa Schulman, M., Kalland, M., Leiman, A., Siltala, P. Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet. Helsinki: Therapeia-säätiö. (painopaikka Dark Oy)
- Kanninen, K., Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kinnunen, S. 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.
- Kasvatus- ja opetuslautakunta 2017. Varhaiskasvatuspalvelut. Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelma 2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://peda.net/mikkeli/varhaiskasvatus/vsuty%C3%B6/1vpjpv3/Impv2:file/download/b7fbef37c86349d820f18d6>

c1d5876d7058197e5/Liite%20Mikkelin%20paikallinen%20varhaiskasvatus-suunnitelma%202017.pdf [viitattu 4.10.2017].

Koivunen, P.-L., Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa – havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. 2. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kokkonen M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelytaito. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kullberg-Piilola, T. 2000. Miksi tunnetaitoja tarvitaan? Teoksessa Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksuu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Laakso, J. 2009. Mielen taito. Helsinki: Kirjapaja.

Miettinen, J. & Vehkalahti K. 2013. Verkkokyselytutkimusten otosten valinta. Teoksessa Otteita verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät (toim.) Laaksonen, S., Matikainen, J., Tikka, M.

Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. 1. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ojanen, S., Lappalainen, I. & Kurenniemi, M. 1980. Sadun avara maailma. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://minedu.fi/varhaiskasvatusoikeus> [viitattu 15.1.2018].

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatus. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus [viitattu 15.1.2018].

Orvasto, R.-L. & Levola, K. 2010. Seitsemän minuuttia sadulle. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Peltonen, A. 2000. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksuu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Pihlaja, P., Viitala, R., Adenius-Jokivuori, M., Annevirta, T., Aro, T., Hellsten, E., Kontu, E., Korhonen, T., Lahdenperä-Mustajärvi, M., Lummelahti, L., Moilanen, I., Nurmi, P., Rantala, A., Saarela, M., Sume, H., Svartsjö, R., Vauras, M., Viholainen, H. & Wahlberg, K-E. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. 1. painos. Juva: WS Bookwell Oy.

Rantala, J. 2011. Miten autan lasta hyväksymään epäonnistumisia? Artikkel. Päivitetty 4.9.2014. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/02/16/miten-autan-lastahyvaksymaan-epaonnistumisia> [viitattu 12.10.2017]

- Räsänen, R. & Sarpila, O. 2013. Internet-lomake vai ei? Verkkokyselylomake postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa Otteita verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät (toim.) Laaksonen, S., Matikainen, J., Tikka, M. Tampere: Vastapaino.
- Selkälä, A. 2013. Verkkolomakkeella on väliä – Webropolin ja ZEF:in käyttöliittymien vastaajapsykologinen arviointi. Teoksessa Otteita verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät (toim.) Laaksonen, S., Matikainen, J., Tikka, M. Tampere: Vastapaino.
- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WS Bookwell Oy.
- Suomen mielenterveysseura 2018a. Pettymys. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tuntee/peettymys> [viitattu 25.1.2018]
- Suomen mielenterveysseura 2018b. Vauva-ikä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunne- taidot/vauvaik%C3%A4> [viitattu 30.1.2018]
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.–3. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Törrönen, M. 1999. Lapsi ja osallistuva havainnoiminen. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.jul-kari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf> [viitattu 12.10.2017]
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:2017. Opetushallitus. Tampere: Juvenes print- Suomen yliopistopaino Oy.
- Varhaiskasvatustutkimuslaki 580/2015. WWW-dokumentti. Päivitetty 8.5.2015. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580> [viitattu 18.1.2018].
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. 1.–2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ylönen, H. 2000. Lohditut linnut. Satujen merkitys lapselle. 1. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

KETTUMETSÄN TARINOITA

- Pettymyksen tunteen käsittely satujen avulla -

Kirjoittajat: Emma Hakkarainen, Suvi Hartikainen & Veera Haverinen

Kuvittanut: Päiväkodin lapset

TERVETULOA KETTUMETSÄÄN

Olipa kerran kaukana kaukana pikkuinen metsä, jota sanottiin Kettumetsäksi. Kettumetsä oli täynnä elämää. Siellä asusti niin pieniä kuin isojakin eläimiä. Jopa kauempana asuvat eläimet halusivat muuttaa Kettumetsään, koska se oli niin rauhallinen ja hyvä paikka asua. Kettumetsässä viihtyivät varsinkin eläinperheet.

Eläimet tarvitsivat lapsilleen päivisin hoitopaikan. Niinpä metsään rakennettiin päiväkotikoti nimeltä Kettumetsän päiväkotikoti. Kettumetsän päiväkodissa eläinlapset leikkivät ja temmelsivät päivisin sillä aikaa, kun heidän vanhempansa kävivät töissä viereisessä metsässä. Päiväkotia johtivat Neiti Ahma ja Herra Kilpikonna. Päiväkodissa lapset oppivat tärkeitä taitoja ja leikkivät toistensa kanssa. Kettumetsän päiväkotiin oli kaikki tervetulleita.

JUSSI PUPUJUSSIN KIUKKUPÄIVÄ

Eräänä päivänä Jussi Pupujussi oli tullut hoitoon hieman kiukkuisena. Jussi oli herännyt väärällä jalalla, kun äitipupu oli tullut herättämään häntä ja Pöppöä. Pöppö oli Jussin pikkusisko. Jussi ei olisi millään halunnut lähteä hoitoon. Aamupala oli kesken, kun Jussi ja Pöppö saapuivat päiväkodille. Kaurapuuro ei maistunut yhtään, kun oli pahalla päällä.

Aamupalan jälkeen, Jussi lähti leikkimään junalla. Juuri, kun Jussi oli saanut leikin vauhtiin, Neiti Ahma ilmoitti kaikkien lähtevän ulos retkelle. Jussi ei olisi millään halunnut lähteä ulos, mutta Neiti Ahma oli sitä mieltä, että Jussi voisi heittää känkkäränkän raikkaaseen ulkoilmaan. Kovin pettyneenä Jussi puki päällensä nutun ja saappaat ja lompsi ulos. Ulkona Jussi tiuskahti Pöpölle ”En tahdo tehdä muuta, kun leikkiä junalla”, kun tämä yritti tulla hakemaan Jussia leikkimään. Pöppö lähti ikävissään pois ja Jussi jäi odottamaan retkelle lähtöä yhtä kiukkuisena kuin aiemmin.

Kysymyksiä:

- Oletko sinä ollut yhtä kiukkuinen kuin Jussi?

- Missä kiukku tuntuu?
- Miten tarina voisi jatkua?

TEHTÄVÄ: Maalataan kiukku. Lapsille jaetaan alustat, paperit sekä maalausvälineet. Lapset ohjeistetaan maalamaan paperille, miltä heidän mielestään kiukku näyttää. Esimerkiksi; Minkä värinen se on? Onko sillä jotain hahmoa? Mitä kiukku tekee? Teosten ei tarvitse olla esittäviä. Maalaamisen jälkeen keskustellaan maalauksista.

JUOKSUKILPAILUT

Eräänä kauniina ja aurinkoisena päivänä Kettumetsän päiväkodissa päätettiin järjestää suuret juoksukilpailut. Koko Karhusen perheen lapset halusivat osallistua, koska veljekset olivat hyvin kilpailunhaluisia keskenään. He aina kisailivat kaikesta mahdollisesta yhdessä. Ossi, Petteri ja Tauno Karhunen juoksivat päivittäin kotona harjoitellen juoksukilpailuihin. Tämä sai äiti Karhusen hermostumaan. ”Pojat, sisällä ei juosta!”, äiti ärisee. Veljekset odottivat kisoja innolla ja olivat varmoja voitostaan.

Kilpailupäivä koitti ja koko päiväkoti kokoontui radan ympärille nauttimaan kauniista päivästä ja kannustamaan kilpailijoita. Oli veljesten sarjan vuoro ja heidän kanssaan kisaan osallistui Hilda Hiiri, Seppo Supikoira, Orvokki Posula, Jussi Pupujussi ja Kettusten perheen esikoinen Kerpukka Kettunen. Neiti Ahma pyysi kaikki osallistujat lähtöviivalle ja kajautti kuuluvasti: ”Paikoillanne. Valmiit. Nyt!”. Harmillisesti Ossi kompastui jo lähtöviivalla huonosti solmittuihin kengännauhoihinsa ja tuli sen vuoksi viimeisenä maaliin. Ensimmäisiksi tulleet Petteri ja Tauno hihittivät kovasti pettyneelle Ossille. Veljien ilkeily harmitti Ossia entisestään. Neiti Ahma meni lohduttamaan nyyhkyttävää Ossia ja sanoi ettei voitto ole tärkeintä kisassa. ”Yrittäminen

on tärkeintä”, Neiti Ahma totesi. Muut osallistujat olivat samaa mieltä.

Kysymyksiä:

- Miltä Ossista voisi tuntua?
- Miten lohduttaisitte Ossia?
- Mitä sanoisitte Ossin veljille?

TEHTÄVÄ: Voitontanssi; lapset keksivät vuorollaan liikkeitä, jotka toistetaan ja lopuksi tanssitaan valmis tanssi yhdessä, eli kaikki keksityt liikkeet peräkkäin. Musiikki

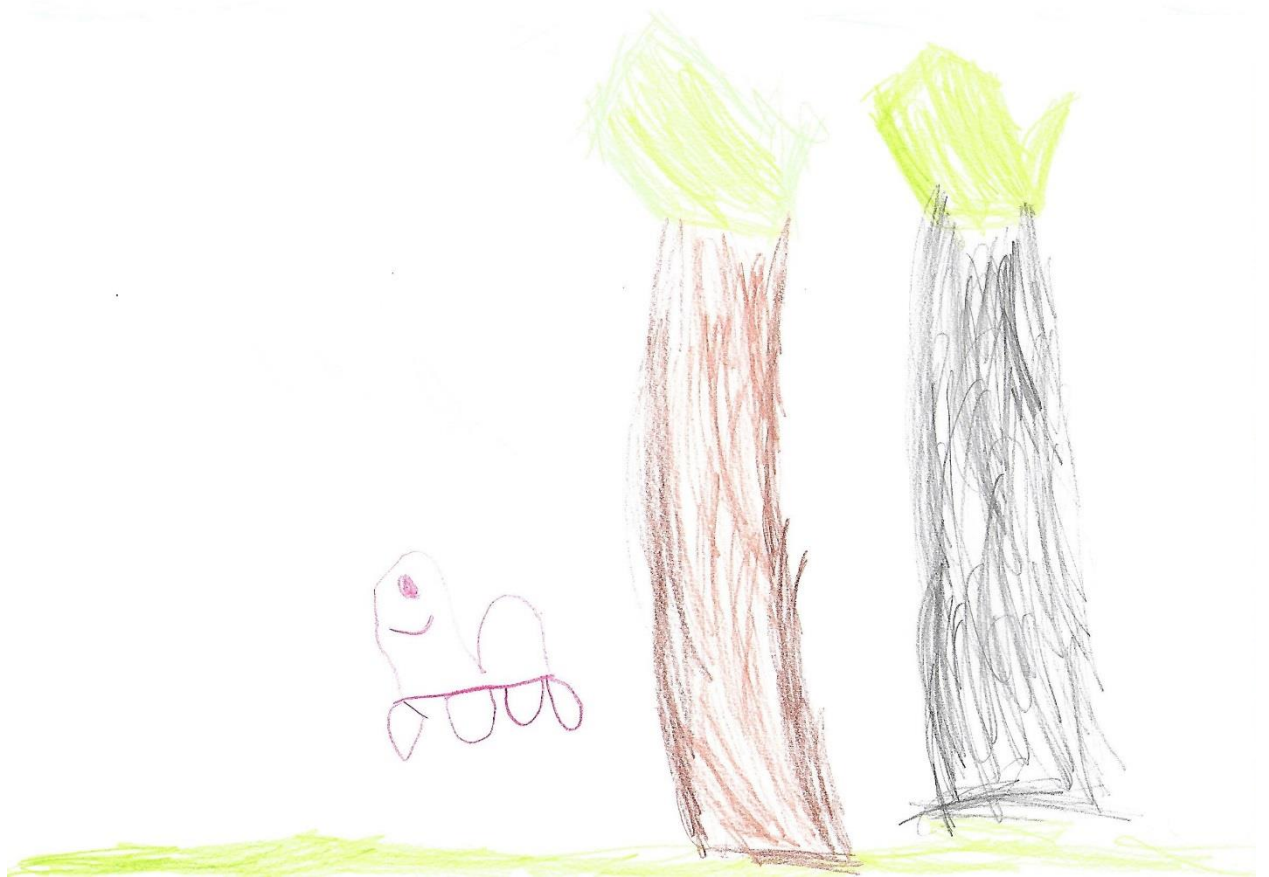
taustalla voi olla mikä vain; lasten kanssa voidaan päättää yhdessä kappale, jonka tahtiin voitontanssi tanssitaan.

SUURI LELURIITA

Eräänä päivänä Kettumetsän päiväkodissa Kasper ja Miia Napakettu leikkivät yhdessä päiväkodin pihalla. Heillä oli leikissä mukana paljon erilaisia leluja ja sotku oli hirvittävä. Leikkiminen oli kummankin mielestä mukavaa ja he olivat hyvin keskittyneitä siihen. Nipsu Dromedaari, tuttavallisemmin Kameli, jolkotteli lähemmäs. Hänellä ei ollut mitään tekemistä ja tylsyys vaivasi. Nipsu huomasi jo kaukaa, että Kasperilla ja Miialla oli leikeissään mukana mahtava ja värikäs linna. Nipsu hoksasi, että hän voisi käyttää linnaa omiin leikkeihinsä ja niinpä hän asteli Miian ja Kasperin luokse.

"Hei kaverit", tokaisi Nipsu, "saisinko tuon linnan omaan leikkiini, kun ette sitä nyt käytä?". Miia ja Kaspero katsoivat toisiaan ja sanoivat; "Olemme juuri leikkimässä linnalla, et voi saada sitä". Nipsu ihmetteli asiaa, kun ei Miia ja Kaspero olleet leikkineet linnalla laisinkaan. Hän kysyi vielä kerran saisiko linnan leikkiinsä, mutta muut eivät taipuneet. Nipsu oli kovin pettynyt, kun ei päässyt vielääkään leikkimään.

Hetken päästä Nipsu päätti ottaa linnan, kun huomasi, ettei sillä taaskaan leikitty. Miia ja Kaspero suuttuivat ja tarasivat molemmin käsin linnan toiseen laitaan kiinni samalla kun Nipsu yritti kiskoa sitä itselleen. He alkoivat huuata ja riuhtomaan linnaa erisuuntiin välillä kompuroiden. Nipsu kompuroi pitkiin jalkoihinsa ja menettää otteensa linnasta. Lelulinna sinkoutuu isoon kiveen lasten vieressä. "KRÄTS". Voi ei, lelulinna rikkoutui miljoonaksi säpäleeksi. Herra Kilpikonna saapuu paikalle ja näkee rikkoutuneen linnan. "Mitä te olette oikein tehneet linnalle?", Herra Kilpikonna kauhistelee. Lapset alkavat selitellä toistensa päälle, jolloin Herra Kilpikonna vaientaa puheensorinan:

”Linna on nyt kelvoton, eikä sillä enää voi leikkiä. Olen kovin harmissani asiasta ja pettynyt”.

Kysymykset:

- Miten tarina voisi jatkua?
- Miten koittaisitte korjata tilanteen, jos olisitte Kasperi, Nipsu tai Miia?

TEHTÄVÄ: Näytelmä; miten tarina jatkuu?

Lapsille jaetaan tarinassa esiintyvät roolit. Voidaan keksiä myös uusia hahmoja siten, että kaikki pääsevät osallistumaan näytelmään. Lapset ovat aikaisemmin pohtineet, miten tarina voisi jatkua. Miten tilanne voitaisiin ratkaista? Lapset näyttelevät kehittelemänsä ratkaisun.

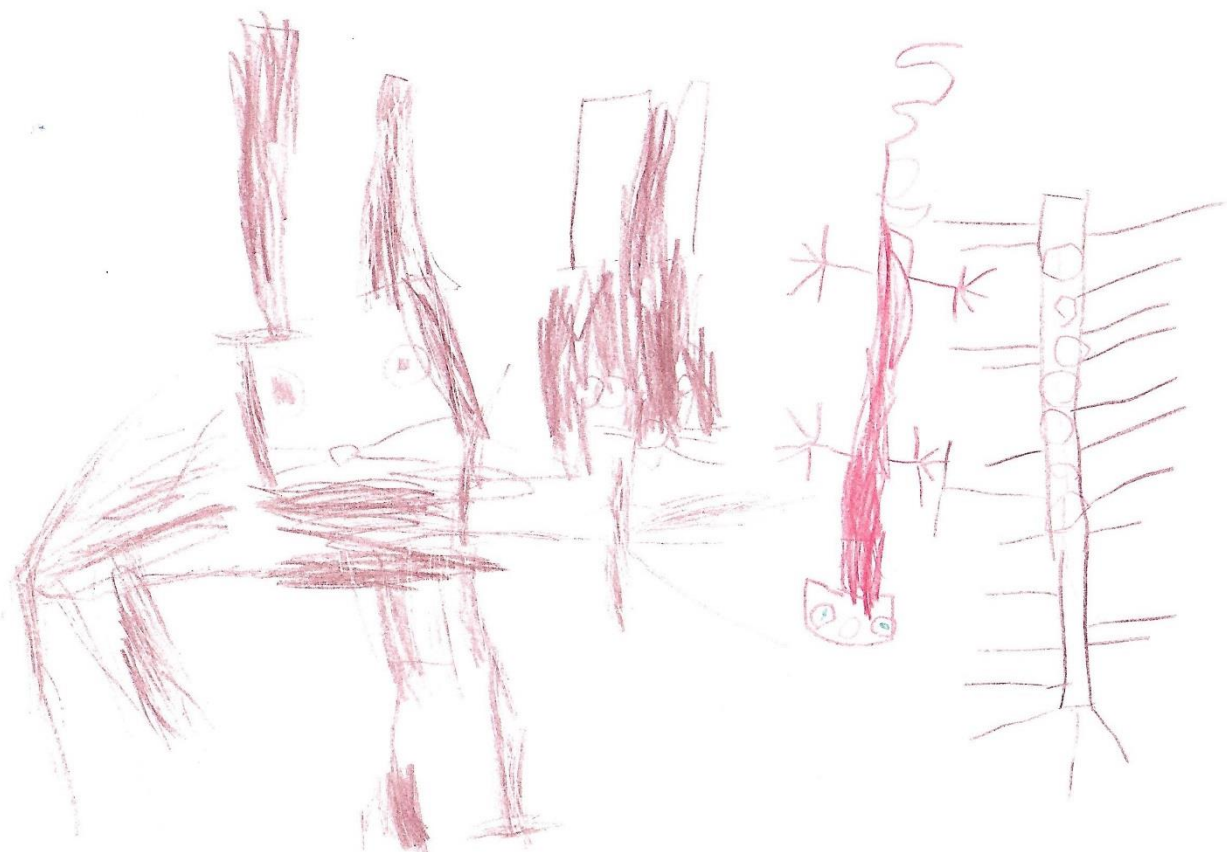
OLAVI ORAVA MUUTTAA

Eräänä päivänä Olavi Orava oli leikkimässä hyvän ystävänsä Jussi Pupujussin kanssa päiväkodissa. He olivat olleet ystäviä jo pienistä poikasista asti. He leikkivät päivittäin yhdessä ja keksivät kaikkia kommelluksia. Äiti Orava tuli hakemaan Olavia hoidosta ja jutteli Neiti Ahman kanssa. ”Olemme saaneet töitä kaupungin puistosta ja muutamme puistossa sijaitsevaan kerrostalomäntyyn”, äiti Orava virkkoo. Neiti Ahma onnittelee uudesta työpaikasta,

mutta harmittelee ettei Olavi enää tule hoitoon Kettumetsän päiväkotiin.

Jussi Pupujussi kuuntelee isoilla korvillaan keskustelua ja tuli surulliseksi ja käpertyi pieneksi palloksi. Jussi kysyy Olavilta: ”Ethän sinä muuta pois?”. Olavi katsoo ystäväänsä surullisin silmin ja kertoo muuton tapahtuvan parin päivän päästä. ”Voit kuitenkin aina tulla kylään meidän uuteen kotiin, se on hieno kerrostalo orava perheille”, Olavi kertoo lohdutellen ystäväänsä. Hänkin on kuitenkin pettynyt, ettei näe enää ystäväänsä joka päivä. Jussi lupaa tulla käymään puistossa, kun hänen vanhemmat pääsevät häntä viemään.

Olavin lähdettyä kotiin, Neiti Ahma huomaa Jussin itkevän ja menee lohduttamaan häntä. ”Kyllä kaikki vielä järjestyy, itke nyt vain”, Neiti Ahma kuiskaa Jussille halatessaan häntä, ”Joskus ystävä voi muuttaa kauas niin, ettei häntä näe, mutta ystävyys ei lopu koskaan”.

Kysymykset:

- Onko teillä ystäviä, joita ette näe joka päivä?
- Miltä ikävä tuntuu?
- Mikä helpottaa ikävää ja pettymystä?

TEHTÄVÄ: Piirrä hyvä ystävä tai Jussin ja Olavin jälleen näkeminen.

Lapsille jaetaan pöytiin paperit sekä kynät (liitu- tai puuvärikynät). Lapset saavat piirtää kuvan ystävästään, tai halutessaan Jussista ja Olavista. Piirustuksista voidaan keskustella piirtämisen jälkeen, jolloin lapset pääsevät kertomaan esimerkiksi omasta ystävästään.

HILDA HIIREN HYPPYHARJOITUS

Eräänä päivänä päiväkodin jumppatunnilla harjoiteltiin hyppyrudukossa loikkimista. Hilda Hiiri tykkäsi hyppelystä ja tasahyppely onnistui jo hienosti. Tuli Kepukka Kettusen vuoro loikkia rudukossa ja hän näytti, miten rudukko hyppitään yhdellä jalalla. Kaikki lapset taputtivat Neiti Ahman johdolla Kepukan suoritukselle. Seuraavaksi oli Seppo Supikoiran vuoro ja hän onnistui yhtä hyvin rudukossa kuin kaverinsa. Orvokki Possula hyppi röhkien kaksi ensimmäistä ruutua yhdellä jalalla ja loput tasajalkaloikin. Orvokikin sai taputukset.

Tuli Hildan vuoro hyppiä ruudukko. Häntä jännitti kovasti, koska hän ei ollut koskaan hyppinyt yhdellä jalalla. Neiti Ahma rohkaisi Hildaa ja sanoi, että hän varmasti onnistuu, jos yrittää. Hilda Hiiri lähti jännittyneenä liikkeelle, ja mukkelismakkelis hän heitti kuperkeikan. Häntä oli tullut hyppimisen tielle. Hilda yritti vielä uudelleen yhdellä jalalla hyppimistä ja sama kävi uudestaan. Pettyneenä Hilda meni nurkkaan istumaan. ”En tahdo seuraa enkä enää ikinä hypi ruudukkoa”, Hilda niiskutti. Hilda ajatteli, ettei hän koskaan tule olemaan yhtä hyvä kuin Kepukka.

Kysymykset:

- Mitä Hilda voisi tuntea?
- Onko sinulla jokin asia, mitä et oppinut heti, mutta harjoittelemalla se alkoi sujua?

TEHTÄVÄ: Miten tarina jatkuu? Näytellään jatko.

Lasten kanssa keskustellaan, ja pohditaan, miten tarina voisi jatkua. Miten tilanne ratkaistiin? Lapset näyttelevät kehittelemänsä tarinan lopun.

Loppu

KYSELY PÄIVÄKODIN HENKILÖKUNNALLE

1. Millä tavoin tunnekasvatusta harjoitetaan päiväkodissa? Kerro esimerkkejä, tavat, materiaalit yms.

2. Kuinka usein käsittelette tunteita lasten kanssa päiväkodissa?

- Päivittäin
- Useamman kerran viikossa
- Kerran viikossa
- Harvemmin kuin kerran viikossa
- Tarvittaessa

ja missä tilanteissa?

3. Käytättekö satuja tunnekasvatuksessa?

- Kyllä Ei

Jos vastasit kyllä, kerro millaisia ja missä tilanteissa?

4. Onko tunnekasvatusta jo riittävästi päiväkodissanne?

- Kyllä Ei

Jos vastasit ei, millä tavoin sitä tulisi lisätä?

5. Kuinka paljon vanhempia on tiedotettu päiväkodin tunnekasvatuksesta?

- Jokaista vanhempaa
- Tarvittaessa
- Vanhempien kysyessä
- Osaa vanhemmista

6. Missä tilanteissa tunteita käsitellään?

7. Miten käsittelette pettymystä päiväkodissa?

8. Millä tavoin sitä olisi hyvä käsitellä?

9. Millaisissa tilanteissa lapset kohtaavat pettymyksiä päiväkodissa?

10. Millaisia tunteita/reaktioita pettymys herättää? Voit valita useamman vaihtoehdon.

◇ Suru

◇ Viha/kiukku

◇ Sulkeutuminen

◇ Ahdistuneisuus

◇ Pelko

◇ Kateus

◇ Joku muu, mikä? _____

11. Onko pettymystä hyvä käsitellä enemmän päiväkodissa, kun uusi vasu painottaa tunnekasvatusta?

◇ Kyllä

◇ Ei

Jos vastasit kyllä, kerro miten?

12. Pettymyksen tunnetta tulee käsitellä enemmän päiväkodissa? Merkitse mielipiteesi rastilla viivalle.

samaa mieltä

en osaa sanoa

täysin eri mieltä

13. Herääkö vielä jotain ajatuksia/oleellista tietoa, jota haluatte nostaa esille petty-
myksestä tai tunnekasvatuksesta?
